

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUM
EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU UURIMISE INSTITUTE

KOOLI SEINALEHT
JA ÕPILASTE
KOMMUNISTLIK KASVATUS

A-23592 II

EESTI NSV PEDAGOOGIKA TEADUSLIKU
UURIMISE INSTITUUT

KOOLI SEINALEHT
JA ÕPILASTE
KOMMUNISTLIK KASVATUS

METOODILINE ABIMATERJAL ÕPETAJATELE

V. MAANSO

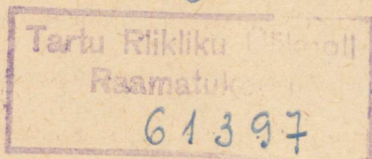

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUM
TALLINN 1964

Toimetaja J. SÖERD

Kirjastatakse Eesti NSV Pedagoogika Teadusliku Uurimise
Instituudi Õpetatud Nõukogu otsusel.

2

SISSEJUHATUS

Kommunismiajastu vajab ideelis-poliitiliselt teadlikke ja hea haridusega inimesi, vajab inimesi, kes on suuteli- sed tegema nii füüsilist kui ka vaimset tööd ning aktiivselt tegutsema väga mitmesugustel ühiskondliku ja riikliku elu aladel, teaduse ja kultuuri valdkonnas.

Inimese igakülgse ja harmoonilises arendamises eten- dab peaosas nõukogude kool. «Kool peab sisendama lastele armastust töö ning teadmiste vastu, kujundama noort põlvkonda kommunistliku teadlikkuse ja kõlbluse vaimus. Kõiges selles kuulub kõrge, austav ja vastutusrikas osa kooliõpetajale ning samuti komsomoli- ja pioneeriori- gani- satsioonile.»¹

Peale tundides tehtava kasvatustöö on siin oluline osa täita kogu õpilaste klassi- ja koolivälisel tegevusel. Pal- jude ja väga mitmekülgsete ürituste kõrval — ühiskond- lik töö, ringide töö, kultuurihommikud, ekskursioonid, ise- tegevusõhtud jne. — peab seda eesmärki teenima ka õpi- laste käsikirjaline ajakirjandus, eriti aga õpilaste seina- leht.

Seinaleht koolis on õpilasorganisatsioonide häälekandja, seinalehe väljaandmine üks osa pionee- ri- ja komsomoli- tööst. Hea organiseerimise korral on tal suur kasvatulik mõju. Eriti oluline koht on seinalehel internaatkoolis, kus kodune kasvatus saab õpilaste maailmavaatelistel veendu- mustel, moraalsel omadustel ja kultuurse käitumise har- jumustel kujundamisele suhteliselt vähe kaasa aidata.

Paljudes meie vabariigi koolides ongi seinalehe töö heal järjel: seinalehe sisu on mitmekesine, vorm köitev ja õpi- laste huvi oma häälekandja vastu suur. Osa meie õpilaste seinalehtedest on leidnud küllaltki laialdast tunnustust (näiteks Võru Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Keskkooli I ja

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 114.

Tõrva 8-klassilise Kooli II koht Punase Risti Seltsi algorganisatsioonide seinalehtede üleliidulisel ülevaatusel 1962. a.).

Kuid paraku on ka teistsuguseid näiteid. Nii iseloomustab olukorda oma koolis ühe Tallinna kooli VI klassi õpilane Priit S.: «Minu meelest pole olnud meie koolis õieti ühtegi huvitavat seinalehte. Seinalehtede tegemisest on jäänud väga halb mulje. Igal klassil on seinalehe väljaandmine justkui mingiks suureks koormaks. Teda tehakse ülepeakaela viimastel minutitel ja sellepärast ei paku ta mingit huvi. Tahaksin, et seinaleht ilmuks sagedamini. Kui seinaleht on üleval kuu aega, ei loe teda keegi ja ta muutub tähtsusetuks.»

Ei saa öelda, et seinalehe töö õpilasi ei huvitaks. Põhjusti, et see ei lähe kõikjal nii, nagu peab, tuleb otsida töö ebaõigest või nõrgast organiseerimisest. Alljärgnevalt püütaksegi anda juhiseid õpilaste seinalehe töö otstarbekaks organiseerimiseks, tutvustada materjali liikidega, anda mõningaid näpunäiteid lehe kujundamiseks ja näidata lähemalt kasvatuslikke võimalusi, mida pakub seinaleht koolis.

Käesoleva töö kirjutamiseks on peale trüki ilmunud materjalide kasutatud mitmete vabariigi koolide, eriti internaatkoolide seinalehtede toimetustöö kogemusi ja analüüsitud rohkesti seinalehe materjale (kokku 26 koolist 32 seinalehte, lisaks klasside seinalehed), samuti kogutud ankeetide abil õpilaste arvamusi ja mõtteid seinalehe töö kohta (kokku 15 klassist 420-lt õpilaselt) ning vesteldud selle probleemi üle rea õpetajate ja õpilastega. Kunstilise kujunduse osas on autorile juhiseid andnud sisearhitekt V. Tamm.

I. TÖÖ ORGANISEERIMINE

1. Seinalehtede arv koolis

On koole, kus kogu koolielu käsitlev materjal on koondatud ühte seinalehte, millele teevad kaastööd kõik klassid esimesest kuni üheteistkümnendani (näit. Vaeküla Internaatkool), osa koolides ilmuvad eraldi seinalehed mudilastele (I—IV kl.) ja ülejäänud õpilaskonnale (Rakvere Internaatkool) või organiseeritakse seinalehe väljaandmist eraldi pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni poolt, kusjuures pioneeride seinaleht käsitleb ka algklasside õpilaste elu puudutavat materjali (Tallinna 16. Keskkool).

Ühe seinalehe poolt kõneleb asjaolu, et ühine häälekandja liidab kõik õpilased ühtseks lugejatepereks, tagab informeerituse kõigi kooliellu puutuvate küsimuste suhtes ning aitab kujundada ühist avalikku arvamust. Teiselt poolt on aga õpilaste võimekus eri astmetel suuresti erinev ja materjali esituslaad (eriti klasside kaupa väljaandmise korral) kahandab õpilaste huvi oma häälekandja vastu. Ka juhtub pahatihti, et toimetusse kuuluvad ainult vanemate klasside õpilased, kes ei vaevugi materjali koguma näiteks oktoobrilaste või isegi pioneeride tööst. Nooremate õpilaste eemalejäämise korral ei saa kasvatada tõelisi aktiviste ja pioneeriinstruktor-reportereid.

Seda arvestades võiks keskkoolis soovitada kahe seinalehe — pioneerimaleva nõukogu häälekandja ja kooli komsomolikomitee häälekandja väljaandmist. Eraldi ilmuv seinaleht algklasside õpilastele on kõigepealt oktoobrilaste häälekandja ja seega omamoodi lisaks pioneeride seinalehele. Artikleid ja joonistusi teevad sellele muidugi oktoobrilapsed ise, organisatsioonilises töös peaksid aga abi osutama need pioneerid, kes iga päev töötavad oktoobrilastega, s. o. tähtede ja tähekeste juhid.

Peale üldseinalehtede ilmuvad paljudes koolides ka kehakultuurikollektiivi, aineringide, klasside jne. seinalehed ning fotolehed.

Ringide häälekandjais on võimalik peale ringi tegevuse valgustamise käsitleda ülekoollisest seinalehest mõnevõrra ulatuslikumalt populaarteaduslikku materjali, esitada huvitavamaid sündmusi ja fakte, populariseerida ilmunud kirjandusest õpilastele huvitavat.

Kehakultuurikollektiivi seinaleht võib tuua kooli saavutuste ja rajooni koolinoorsoo spordielu informatsiooni kõrval ka kirjutisi treeningumetoodikast jms.

Klasside seinalehed peaksid oma ülesandeks seadma antud klassi ellu puutuvate küsimuste käsitlemise. Ülekoollises seinalehes valgustatud küsimusi paralleelselt klassi seinalehes avaldada poleks õige. Küll aga võib ülekoolliline seinaleht aeg-ajalt tuua ära huvitavamaid väljavõtteid klasside seinalehtedest.

Fotoleht, samuti ülekoolliline satiirileht, on omamoodi täienduseks seinalehele, kuid nende ilmumine ei tohi tähendada kriitilise materjali ja fotode puudumist üldseinalehes. Foto- ja satiirilehe kohta kehtib ülekoollisest seinalehest tunduvalt suuremal määral ühe teema nõue.

Mitmed eriväljaanded koolis on muidugi teretulnud, kuid ainult juhul, kui nimetatud seinalehed on elujõulised, materjalirohked ja ilmuvad regulaarselt. Vastasel korral ei õigusta nende ilmumine end. Tuleb isegi kahelda, kas Punase Risti Seltsi ja rajoonide haridusosakondade poolt esitatav nõue anda igas koolis välja eraldi Punase Risti Seltsi algorganisatsiooni seinalehte on alati, eriti väikesetes koolides, otstarbekas. Kas ei võiks siingi piirduda teatava, näiteks üks või kaks korda kuus ilmuva rubriigiga üldseinalehes. Igal juhul tuleks koolides lähtuda põhimõttest, et parem on üks sisutihe ja materjalirohke, regulaarselt ilmuv seinaleht kui mitu kiratsevat ja mitteelu- jõulist väljaannet.

2. Seinalehe nimi

Kui alustatakse seinalehe väljaandmist, peaks tõsiselt kaaluma nime küsimust, sest õpilaskollektiivi häälekandja nime vahetamine pole õige. On ju lehe väljaandmine üks kollektiivi liitvaid traditsioone ja kindla nimega seinaleht kollektiivi eluga pidevalt kaasasammuja.

Nime oma häälekandjale panevad õpilased ise. Selleks on otstarbekas läbi viia konkurss, kus oma arvamust saavad avaldada paljud õpilased. Esitatud nimedest valib pioneerimaleva nõukogu või komsomolikomitee välja sobivaima. Parematest parima nime valikut on võimalik otsustada ka hääletamise teel kogu õpilaspere osavõtul.

Seinalehe nimi peab olema lühike ja tabav, õpilastele omane ja mõistetav. Neid nõudeid on meie koolide seinalehtede nime valikul üldiselt arvestatud. Õpilased, kelle poole on pöördutud küsimusega nende kooli seinalehe nime kohta, kirjutavad: «Meie seinalehe nimi on «Meie Elu», sest seal kirjutatakse meie kooli sündmustest, äpardustest ja edasijõudmisest»; «Meie lehe nimi on «Meie Sõna» — see tähendab, et meie ise kirjutame oma tööst ja elust»; «Meie kooli seinalehe nimi on «Noorus». Noorus — see oleme meie, õpilased. Noorus — see on töökus kätes, julgus hinges, rõõm südames. Minu arvates paremat seinalehe nime ei olegi kui meil» jne.

Teiselt poolt peaks püüdma vältida šabloonilisi nimesid. Ainuüksi Rakvere rajooni kooliseinalehtede ülevaatusel oli kolm «Võitlevat Sõna» ja «Tungalt», kaks «Võitlevat Noorust», «Noorust», «Leeki», «Sädet» ja «Meie Sõna».¹ Samu nimesid kohtame väga sageli mujalgi.

Hea oleks, kui seinalehe nimi vastaks neile ülesandeile, mis seisavad kooli ees, ja suudaks esile tuua iseloomuliku sellele kollektiivile, kelle häälekandja ta on. Õnnestunuks võib lugeda näiteks Tallinna 1. Keskkooli pioneeride seinalehe nime «Pioneerilõke» ja Rakvere Internaatkooli mudilaste seinalehele lasteajakirja «Täheke» eeskujul pandud nime «Meie Täheke». Lasnamäel Majaka tänavas asuva Tallinna 16. Keskkooli vanemate klasside õpilased nimetavad juba aastaid oma häälekandjat «Majakaks», sest see, tutvustades eesrindlikke kogemusi, annab õpilastele õige tegutsemisviisi ja heidab ühtlasi valgust varjukülgedele.

3. Toimetuse töö organiseerimine

Enne kui koolielu tähtsamad sündmused ja õpilaskonda erutavad probleemid jõuavad lugeja ette, tuleb teha palju tööd ja näha hulga vaeva. Põhitöö seinalehe väljaandmisel

¹ K. Baumann, Seinaleht ja selle osa maleva töös, Eesti NSV Vanempioneerijuhate Kaugõppe Kooli lõputöö, lk. 13.

lasub toimetuse õlgadel. Seinalehe toimetuse ülesandeks on tööplaani koostamine, töö kirjasaatjatega (materjali organiseerimine, juhendamine jne.), saadud artiklite redigeerimine, materjalile sobiva vormi leidmine, artiklite ümberkirjutamine ja tabav pealkirjastamine, lehe kujundamine, varem avaldatud materjalide korrastamine ja säilitamine.

Tehastes ja asutustes on tavaliselt seinalehe toimetuse kolleegium kollektiivne organ, kes on valitud töötajate üldkoosolekul ja kelle hulgast kolleegium valib omakorda toimetaja. Samuti soovitatakse enamikus kooliseinalehe tööd käsitlevates kirjutistes valida õppeaasta algul üks kindel seinalehe toimetus.¹ Selle mooduse puuduseks on, et nii võivad seinalehe toimetusse sattuda õpilased, kes on küll aktiivsed või hea õppeedukusega, aga ei tunne huvi selle tööloigu vastu. Kahtlemata peavad seinalehe toimetuse liikmed ise olema oma õppimise ja käitumise poolest teistele eeskujuks, et nad oleksid õigustatud oma kaaslasti kritiseerima. Veel enam, neil peab olema oskust, julgust ja tahet võidelda kollektiivi ja ühiskonna huvide eest. Edukaks tööks seinalehe juures ei piisa ainult isiklikust aktiivsusest, vaid peab olema ka organiseerimisoskust.

Toimetusest ei tohiks puududa hea joonistusoskusega õpilane, seinalehe kunstiline kujundaja, ega suutlikum sulemees, kes tuleks toime artiklite redigeerimise ja korrektooriga.

Ebaõige oleks toimetus komplekteerida ainult vanemate klasside õpilastest või mitu õppeaastat järjest valida toimetuse tagasi endises koosseisus. Nii jätame nooremad kõrvale ega kindlusta ka toimetusele vajalikku järelkasvu. Seega eeldab toimetuse valimine õpilaste üldkoosolekul selle väga hoolikat ja läbimõeldud ettevalmistust.

Teisiti on toimetus moodustatud Valga 1. 8-klassilises Koolis. Valitud malevanõukogus antakse ühele liikmele ühiskondlikuks ülesandeks vastutamine pioneerimaleva häälekandja väljaandmise eest, ta määratakse n. ö. seinalehe peatoimetajaks. Peatoimetaja ise komplekteerib seinalehe toimetuse, pidades silmas õpilaste huvi ja võimeid

¹ M. Sikk, Missugune peaks olema toimetus? «Säde», 14. II 1962; M. H. Антипова, Стенная газета в школе, Москва 1962, стр. 35; А. Цветов, Юный редактор стенной газеты, Ленинград 1954, стр. 8.

töoks seinalehe juures. Toimetusse kuulub siin igast rühmast üks pioneer, lisaks komsomoliorganisatsiooni esindaja, lehe kunstiline kujundaja ja ümberkirjutaja. Toimetuse koosseisu kinnitab malevanõukogu, kelle istungile kutsutakse välja kõik tulevase toimetuse liikmed. See asjaolu suurendab ühelt poolt malevanõukogu autoriteeti, teiselt poolt jõuavad noored toimetajad selgusele kohustuste ja vastutuse osas, mis nad koos uue ühiskondliku tööga enda peale võtavad.

Koolide praktikas kohtame ka teistsugust pilti. Mõnes koolis annavad õpilaste seinalehte välja kaks või koguni kolm alalist valitud toimetust vaheldumisi (näit. Taebla 8-kl. Kool), klassikollektiivid või pioneerirühmad järjekorras (Tall. 16. Keskkool, Tõrva 8-kl. Kool) ja internaatkoolides isegi kasvatusrühmad kordamööda (Otepää Internaatkool).

Raske on üht või teist viisi täielikult vääraks pidada või teisele eelistada. Kahtlemata on ühe alalise toimetuse olemasolu korral õpetajal hõlpsam seinalehe toimetuse tööd juhtida ja suunata; töö käigus omandavad toimetuses töötavad õpilased aasta jooksul väärtuslikke oskusi ja praktilisi kogemusi, samuti on garanteeritud, et seinalehes avaldatav materjal ei peegelda mitte ühe klassi või rühma, vaid kogu kooli elu. Teiselt poolt võib muutuda suures koolis, kus seinaleht peaks küllalt sageli ilmuma, ühele toimetusele töö liiga koormavaks. Sageli ammutatakse ka end headest mõtetest tühjaks juba paari-kolme esimese seinalehenumbri ilmumise järel ja mitmekülgsuse asemel võib õpilaste seinaleht hakata kannatama ühekülgsuse all. Seinalehte klasside või rühmade kaupa järgemööda toimetades on seevastu võimalik organiseerida võistlust parima seinalehe nimele, samuti töösse kaasa haarata märksa suuremat arvu õpilasi. Mõistagi peavad klassid, järgemööda seinalehte välja andes, arvestama tööplaanis fikseeritud temaatikat ja esitama materjali mitte ainult oma klassist või rühmast, vaid kogu kooli elust.

Juhul, kui kooli seinalehte annavad välja vaheldumisi mitu valitud toimetust või klassid (rühmad) järjekorras, ei välista see vajadust tööd koordineeriva ja juhendava organi järele, mille üheks liikmeks peaks olema keegi pioneerimaleva nõukogu või komsomolikomitee liikmetest. Niisuguse organiseeriva toimetuse koosseis võib olla tavalisest väiksem, piisab kolmest õpilasest. Sel korral on toi-

metuse ülesandeks koostada koos aktivistidega seinalehe perspektiivne tööplaan ja esitada see läbiarutamiseks pioneerimäeva nõukogule resp. komsomolikomiteele, hoolt kanda seinalehe plaanipärase ilmumise eest, organiseerida endiste seinalehenumbrite materjalide säilitamist ja hooldada väljaandmiseks vajalikke materiaalseid vahendeid (paber, liim, värvid, käärid jne.).

Peatselt võib Tallinna 18. Keskkooli «Sõnarelva» järjekordne number lugejate ette astuda.

See, kui palju õpilasi toimetusse peab kuuluma, sõltub seinalehe ilmumise sagedusest, aluse suurusest, aga samuti ka õpilaste east, nende oskustest ja kogemustest, kirjasaatjate aktiivsusest jms. Liiga rohkearvuline toimetuse koosseis võib kergesti võtta vastutustunde üksikutelt, samuti on sel puhul peatoimetajal raske organiseerida toimetuse tööd, raske leida kõigile sobivat aega koosolekuks. Väikese toimetuse korral on aga oht üksikuid õpilasi tööga üle koormata. Üksiknumbri väljaandmisel jätkub tööd tavaliselt 5—7 õpilasele.

Juhendav õpetaja peaks jälgima lehe väljaandmiseks minevat ajakulu ja õpilaste ülekoormatuse vältimiseks

vajaduse korral reorganiseerima toimetuse töö (koopteerima toimetusse uusi liikmeid; jagama suuremaarvulise toimetuse kaheks, kes annaksid seinalehte välja vaheldumisi). Et töö seinalehe juures nõuab küllaltki aega ja energiat, ei tohiks toimetuse liikmetel olla teisi suuremaid ühiskondlikke ülesandeid.

Toimetuse eduka töö üheks tagatiseks on kohustuste õige jaotamine kolleegiumi liikmete vahel. Mõnedes koolides jaotatakse need toimetuse liikmete vahel puhttehnilisest printsiibist lähtudes: peatoimetaja ja tema abi hooleks on materjali kogumine ja redigeerimine, üks õpilane kirjutab materjali ümber ning kleebib ilmunud numbrid alusele, et neid koolis säilitada, ja kaks «kunstnikku» hoolitsevad joonistuste, pealkirjade ja kujundusliku külje eest üldse (näiteks Tallinna 1. Keskkooli vanemate klasside õpilaste seinaleht «Kooli Au eest»).

Niisugust jaotust ei saa õigeks pidada. On ju seinalehes esmajärgulise tähtsusega ikkagi sisu, kollektiivi elu peegeldavad kirjutised jm. materjalid, ning ühel-kahel inimesel käib mitmekülgse aine hankimine kogu kooli ulatuses üle jõu. Samuti pole soovitatav, et pildimaterjal oleks alati ühtedelt ja samadelt autoritelt. Juba ainuüksi esteetilise kasvatuse ja kunstialase initsiatiivi loomise huvides peaks õpilaste seinaleht olema avaldamiskohaks mitte ainult noortele suleseppadele, vaid ka neile, kes tegelevad pliiatsite, pintsli ja värviga.

Nagu koolide kogemused näitavad, on hea igale toimetuse liikmele teha ülesandeks organiseerida materjali vastavalt tema huvialale mingi kindla üldise teema osas, nagu õppetöö ja distsipliin, komsomoli- ja pioneeritöö, kehakultuur ja ringide töö jne. Jaotus sõltub mõistagi ka sellest, missugused seinalehed peale üldseinalehe veel ilmuvad: kui kehakultuurikollektiiv annab välja oma häälekandjat, piisab sel alal üldseinalehes vaid põgusast informatsioonist; tehnikaringide seinalehe olemasolu korral pole üldseinalehe juures vaja õpilast, kes hoolitseks teaduse- ja tehnikauudiste ilmumise eest; kirjandusliku omaloomingu regulaarne avaldamine võib jääda kirjandusringi häälekandja hooleks jne.

On koole, kus ala, mille eest mõni toimetuse liige vastutavaks tehakse, määratakse kindlaks iga kord üksiknumbri plaani koostamisel. See võimaldab küll ajutist tähelepanu keskendamist neile küsimustele, mis eelolevas seinalehe

numbris käsitlusele tulevad, kuid ei anna üksikutele õpilastele võimalust vastava alaga pidevalt kursis olla, tunda end alati vastutavana selle eest, et kõik, mis koolis antud tööloigu osas head või halba toimub, jõuaks seinalehe kaudu lugejate ette. Pidev tegelemine ühe ja sama lõiguga võimaldab õpilastel hästi tundma õppida seda ala, mille eest ta vastutab. See on omamoodi mäng, kus kopeeritakse «päris ajalehte» selle osakondadega. Muidugi peab süsteem paindlik olema ja vastavalt olukorrale võib ja tulebki noortel toimetajatel tegelda ka teiste probleemidega. Kui näiteks antakse välja seinalehte ringide tööst, pole õige jätta materjali hankimist ainuüksi selle õpilase hooleks, kes tavaliselt vastutab kogu informatsiooni eest klassivälise töö osas (vt. ülesannete jaotust üksiknumbri plaani näites lk. 18).

Kui tahes otstarbekas ülesannete jaotus ja kõikide liikmete vägagi kohusetundlik töö ei kaota vajadust, et seinalehel oleks ka alalise toimetuse korral peatoimetaja, kõige algatusvõimelisem toimetuse liikmete seast, kes vastutab seinalehe töö eest üldse ja iga numbri kui terviku eest. Kunstiline kujundaja ja materjalide ümberkirjutaja on kahtlemata samuti vajalikud, kuid väikesearvulise toimetuse korral tuleks neid rakendada ka materjali hankimisele. Ja ehkki kriitilist materjali võib leiduda kõikide alade kohta, poleks ülearune, kui kriitikanurgal oleks oma vastutaja, kes kontrolliks arvustavat materjali faktide õigsuse ja vormi sobivuse seisukohalt.

Näide, kuidas võib ülesanded jaotada 5-liikmelise toimetuse korral.

1. Peatoimetaja; vastutab kriitikanurga eest, organiseerib kalendriliste tähtpäevade kohta käivat materjali, hoolitseb õpilaste omaloomingu ja populaarteaduslike materjalide laekumise eest.

2. Peatoimetaja asetäitja, ühtlasi fotograaf; tegeleb õppetöö ja distsipliiniküsimustega, samuti kroonikaliste materjalidega.

3. Seinalehe kunstiline kujundaja; organiseerib materjali klassivälise töö ja vaba aja veetmise kohta.

4. Keeleline ja tehniline toimetaja (materjalide ümberkirjutaja ja korrektor); vastutab pioneeri- ja komsomolitöö teemade käsitlemise eest.

5. Majandusjuhataja; hoolitseb seinalehe väljaandmiseks vajalike materiaalsete vahendite ja endiste seinalehenumbrite korrektse säilitamise eest, tegeleb ühiskondlikult kasuliku töö ja tööpraktika küsimuste valgustamisega.

Laekunud materjalide redigeerimisega peavad loomulikult jõudumööda tegelema kõik toimetuse liikmed. Nende vastutustunde tõstmiseks ja seinalehe töö paremustamiseks tuleks pioneerimaleva nõukogul ja komsomolikomiteel aeg-ajalt kuulata toimetaja aruannet seinalehe tööst ning arutada lehe väljaandmisega seotud küsimusi.

4. Õpetaja osa toimetuses

Juhendava õpetaja osast õpilaste seinalehe töös saadakse koolides sageli sootuks väärsti aru. Ühelt poolt peetakse ühe õpetaja juhendavat tööd üleliigseks, eriti sel juhul, kui seinalehte toimetavad klassid järgemööda. Üksiknumbrite väljaandmise eest vastutavad sel juhul tavaliselt klassijuhatajad (Tallinna 16. Keskkool, Tallinna 1. Internaatkool). Teiselt poolt kipub juhendav õpetaja peale suruma oma seisukohti, mis on õpilastele sageli kauged, ja kõike õpilaste eest ära tegema: õpetaja on see, kes koostab poolaasta kui ka üksiknumbri plaani, määrab kindlaks õpilased, kes ühest või teisest teemast võiksid kirjutada, kohustab neid kirjutama kaastööd, redigeerib ise laekunud kirjutised, lahendab üksi seinalehe kujundamisega seotud küsimused, sageli kirjutab ise pealkirjadki. Esineb isegi selliseid juhte, et õpetaja teeb ise artikli valmis. Nii kirjutab näiteks V klassi õpilane ühest vabariigi internaatkoolist: «Neljandas klassis kirjutasin seinalehele artikli kosmonautidest. Õpetajal oli see juba enne valmis kirjutatud ja ta palus mind, et ma uuesti ümber kirjutaksin.»

Mõistagi pole kumbki eespool kirjeldatud teedest õige. Esimene jätab õpilased ilma asjatundlikust juhendamisest üldse ega kasvata aktiivi, kellela on mõeldamatu mis tahes kollektiivi edukas töö. «Äärmiselt tähtis on aktiivi kujundamise protsess,» kirjutab sellest A. Makarenko. «Kui see protsess jätta isevoolu hooleks ja aktiiviga mitte töötada, siis ei kujune kunagi õiget tööaktiivi.»¹ Teisel juhul lämmatatakse õpilaste omaalgatust ja initsiatiivi, ei püütagi harjutada õpilasi iseseisvalt tegutsema. Õpilastele tundub niisugusel puhul, et seinaleht ei ole nende häälekandja, ja

¹ A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatusest, Tallinn 1954, lk. 163.

nad kaotavad kiiresti huvi seinalehe töö vastu. Nii mitmedki õpilased, väljendades mõtteid oma kooli seinalehe kohta, märgivad, et neile ei meeldi see asjaolu, et seinalehe väljaandmises etendavad peaosa õpetajad.

Seinalehe töö jälgimine ja juhendamine peaks kindlasti olema ühe pedagoogi kohustuseks. Koolide kogemused kõnelevad sellest, et seal, kus töö juhtimine on koondatud ühe pedagoogi kätte (Taebla 8-kl. Kool, Vaeküla Internaatkool, Rakvere Internaatkooli algklasside õpilaste seinaleht, Valga 1. 8-kl Kool jt.), on seinaleht huvitavam, seinalehe kaudu tehtav kasvatustöö tõhusam ja materjalide säilitamine hoolikam.

Väär on arvamus, nagu peaks seinalehe tööd juhendama kindlasti eesti keele õpetaja. Sageli on emakeele õpetajal koolis niigi palju kõrvalülesandeid (kirjandusring, näitering jms.), mistõttu ta ei suuda seinalehe tööle osutada vajalikku tähelepanu. Õpilaste seinalehe töö juhendajaks sobib iga õpetaja, kes ühiskondliku tööga pole üle kooritud ja kes tunneb seinalehe materjalidele ja kujundusele esitatavaid põhilisi nõudeid. Kahtluse korral õigekeelsuse küsimustes on eesti keele õpetajate abi siiski vahel vältimatu.

Õpilaste seinalehe eest vastutava pedagoogi ülesandeks on töö sisuline juhendamine ja avaldatava materjali kasvatusliku külje silmaspidamine. Loomulikult sõltuvad õpetaja poolt antava abi iseloom ja meetodid mitmetest teguritest: õpilaste eest, oskustest jms. Õpetaja, kes on kursis kooli õppe- ja kasvatustöö plaaniga, aitab toimetusel koostada tööplaani, viidata olulisematele teemadele, millest ei saa õppeaasta vältel vaikides mööda minna. Õpetaja peaks juhendama õpilasi-kirjasaatjaid, tutvustades neid seinalehele kirjutatavate artiklite spetsiifiliste nõuetega, abistama autoreid vajaduse korral artiklite ümbertöötamisega ning andma toimetusele näpunäiteid materjali paigutamise ja hilisema säilitamisviisi osas. Üldisi näpunäiteid tuleks anda seminaride vormis. Seminarides võiksid käsitlusele tulla järgmised teemad: «Seinalehe eesmärk ja ülesanded koolis», «Seinalehe materjali vormid», «Millest ja kuidas kirjutada?», «Seinalehe kujundamine, murdmine ja säilitamine», neist viimane ainult toimetajaile. Neid võib muidugi varieerida ja tükeldada, olenevalt huvist töö vastu. Ka väikesed kirjasaatjad ja toimetajad algklasside õpilaste hulgast peaksid tutvuma seinalehe väljaandmise

põhialustega. Seminaridele võiks kaasa haarata peale ülekoolilise seinalehe toimetuse ka mitmete erilehtede toimetused: klasside seinä- või satiirilehtede, Punase Risti Seltsi organisatsiooni, kehakultuurikollektiivi ja ringide hääle kandjate toimetajad. On võimalik ühendada seminar kirjasaatjatele kooli kirjandusringi tööga, toimetajad ja kunstilised kujundajad suunata vastavale kunstiringi töökoosolekule, seinalehe fotograafidele aga anda näpunäiteid fotoringis. Ka võib selliseid seminare vahel korraldada pioneeride ja kommunistlike noorte aktiivikooli raames.

5. Töö planeerimine

Seinalehe eduka tegevuse ja regulaarse ilmunise tagab konkreetne tööplan. Mõnes koolis ollakse arvamusel, et kuna seinalehes peavad kajastamist leidma koolielu kõige aktuaalsemad küsimused, pole võimalik tööd pikemaks ajaks ette planeerida. Tuleb aga arvestada seda, et iga kooli ees seisavad igal õppeaastal oma kindlad, konkreet- sed kasvatuslikud ülesanded ja perspektiivid, mis kajastuvad kooli õppe- ja kasvatustöö üldplaanis. Samuti on õpilaste ühiskondlike organisatsioonide töös hulk üritusi, mida seinaleht peab aitama ette valmistada. Mitmed taolised antud õppeaastal koolitöös esinevad pakilised probleemid vajavad läbimõtlemit, pikemaajalisi vaatlusi ja materjali kogumist. Kui seinalehte toimetavad klassid või pioneerirühmad järgemööda, on plaan lausa vältimatu.

Plaanitu töö korral laekunud materjal on sageli juhuslik; jäetakse kasutamata seinalehe kasvatuslikud võimalused ja arvestamata kooli õppe-kasvatuslikud eesmärgid. Ka võib planeerimata töö viia materjali tarbetu kordamiseni.

Nagu koolide kogemused näitavad, on tööplaanist otstarbekas koostada poolaasta kaupa ja teha seda võimalikult õppepoolaasta algul, septembri- ja jaanuarikuu esimesel poolel. Tööplaanist koostab õpilaste seinalehe toimetus, kuid sellele tööle on soovitatav kaasa tõmmata laialdane aktiiv — seinalehe kirjasaatjad. Eelnevalt peaks toimetuse liikmeid tutvustama kooli õppe- ja kasvatustöö üldplaani ja õpilaste ühiskondlike organisatsioonide tööplaanidega. Tööplaanist koostamist suunaku juhendav õpetaja, ilma et ta sealjuures temaatikat õpilastele dikteeriks.

Seinalehe plaanil on järgmised lahtrid:

Seinalehe nr.	Ilmumise kuup.	Üldteema (teemad)	Vastutav toimetaja (väljaandja klass, toimetuse liikmed)
---------------	----------------	-------------------	--

Näiteks Taebla 8-kl. Kooli õpilaste seinalehe üldplaani I poolaastaks 1962/63.

Jrk. nr.	Ilmumise kuup.	S i s u	Vastutav toimetaja
1.	15. sept.	Suvisest tööst ja matkadest	V. Vahur
2.	29. sept.	Malev valmistub aruandeks	H. Ainlo
3.	16. okt.	Võtame osa üleliidulisest pioneerirühmade võistlusest	A. Aasa
4.	27. okt.	Kommunistliku Noorsooühingu aastapäev; 1 a. ajaloolisest XXII kongressist	H. Ainlo, komso-moligrupp
5.	6. nov.	Meie kodumaa sünnipäev	A. Aasa
6.	24. nov.	Mida tegime koolivaheajal. Ants Laikmaa surmast möödub 20 aastat	H. Ainlo
7.	4. dets.	Rahu! Sõprus!	H. Ainlo
8.	18. dets	Tööst ringides, õppeedukus	A. Aasa
9.	29. dets.	Vastu näärivaheajale	A. Aasa

Märkus: Õpilane V. Vahur oli eelmisel õppeaastal seinalehe peatoimetajaks; VII klassi õpilane H. Ainlo ja VIII klassi õpilane A. Aasa on tänavu vastutavad toimetajad kahes viieliikmelises toimkonnas.

Mõistagi on õpetaja osa nooremate õpilaste seinalehe tööplaani koostamisel tunduvalt suurem kui vanemate klasside õpilaste puhul. Täiesti vääraks tuleb aga lugeda tööplaani koostamist õpetajate poolt, ilma õpilaste osavõtuta, nagu seda tehti 1962/63. õppeaastal mitmes Tal-

linna koolis. See lämmatab õpilaste initsiatiivi ja tekitab arusaama, et seinalehes ei võigi avaldada oma soove ja mõtteid, vaid tuleb kirjutada ainult seda, mis õpetajad käsivad.

Sellises pikema ajavahemiku kohta koostatud plaanis ei ole võimalik ette näha üksikasjalikult kogu materjali (artiklid, joonised jne.), vaid ikkagi ainult ilmuva seinalehenumbri üldine teema. Selle kohta, kuidas teemat lahendada, missugust vormi kasutada ja kuidas organiseerida materjali kogumist, koostab toimetus juba konkreetse üksiknumbri plaani.

Tööplaani koostamisel on vaja silmas pidada, et igal seinalehe numbril oleks oma kindel eesmärk ja suund. Vältida tuleb liialdamist mitmesuguste kalendriliste tähtpäevadega, mis pahatihti võivad vaeslapse ossa jätta või sootuks välja tõrjuda teised kasvatuslikult olulised teemad.

Koostatud plaani peaks seinalehe toimetus esitama läbiarutamiseks kooli komsomolikomiteele resp. malevanõukogule, kes selle kas heaks kiidab või plaani kohta omapoolsed parandus- ja täiendusettepanekud teeb.

Ebaõigesti toimivad need koolid, kus üldseinalehe poolaastaplaan seisab direktori või õppealajuhataja kabinetis kaante vahel või õpetajate toas seinal. Kindlasti on vajalik, et vähemalt üks eksemplar seisaks seinalehe valmistamiseks vajalike materjalide juures, veelgi soovitamam aga, et kõigil toimetuse liikmetel oleks plaanist ärakiri.

Ka pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonide tööplaanis peaksid olema märgitud seinalehe ilmumise tähtajad ja põhitemaatika. Kui seinalehte toimetavad klassid või rühmad järjekorras, tuleks graafik välja panna kõikidele klassidele nähtavasse kohta, näiteks teadetetahvlile.

Üksiknumbri planeerimisel arvestab toimetus ülesandeid ja teemasid, mis poolaasta tööplaanis on ette nähtud. Tähelepanu tuleb ka sellele pöörata, et ei unustataks avaldamast aktuaalset materjali koolielus toimunud sündmustest. Järjekordse numbri planeerimisel mõtleb toimetus materjali läbi mitte ainult sisu, vaid ka vormi, žanride poolest. Ühelt poolt tuleb silmas pidada, et avaldatav materjal oleks mitmekesine, muudaks lehe huvitavaks ja elavaks, teiselt poolt aga seda, et väljaantav number poleks ei sisult ega vormilt samataoline eelnenuga. Üksiknumbri plaani koostamisele tuleb toimetusel asuda varakult, juba paar nädalat enne ilmumise tähtaega, et materjali kogu-

Näide üksiknumbri plaanist.

Klassivälise töö hoogustamiseks ja kõikide õpilaste ringide tööse kaasatõmbamiseks kavatakse välja anda seinaleht 15. oktoobril 5. oktoobril koostatakse järgmine tööplaan.

Üldteema	Konkreetsed üksikteemad	Materjali liik	Autor	Vastutav laekumise eest	Laekumise kuupäev
A. Ringide tööst koolis	1. Mida annavad ringid, millised ringid töötavad koolis 2. Kirjandusringist 3. Puutööringi saavutusi 4. Huvitav keemiaringi töökoosolek 5. Rahvatantsuringi tööst 6. Raadioringi juhatajast 7. Aktivistit foorings	Juhtkiri a) Intervjuu ka-vatsustest b) Omaloominguline luuletus a) Artikkel b) Illustreeriv joonis a) Artikkel b) Viktoriin Fotomontaaž Kirjutis ja sõbralik šarž Pilt ja lühisõnum 3—4—realised lühisõnumid Kuulutuste vorm	Õppealajuhataja Kirjandusringi esimehelt V kl. õpilane Aino S. Üks ringi liikmeist Õpilane A. Keemiaringi liikmed Fotoringi liikmed Raadioringi liige Fotoringi juhataja	Õpilane M. Õpilane M. Õpilane O. Õpilane N. Õpilane L. Õpilane M. Õpilane L. Õpilane N. Õpilane K.	12. okt. 12. okt. 12. okt. 12. okt. 12. okt. 12. okt. 12. okt. 14. okt. 14. okt.
B. Meie eesrind-lasi					
C. Nädala kroonikat					
D. Kriitikat					

Et planeeritud numbris on rohkesti pildimaterjali, valiti kriitilise materjali esitamiseks kuulutuste vorm ja loobuti karikatuuridest.

miseks ja artiklite kirjutamiseks oleks piisavalt aega, mõnede teemade korral koguni varemgi.

Kui kirjasaatjaid kiirustada, on nende pahameel põhjendatud. Õigustatult kritiseerib seinalehe toimetuse tööd VIII kl. õpilane Jüri O.: «Seinalehe toimetaja palus mul kirjutada sellest, kuidas me komsomoli astusime... Kirjutise pidin tunni ajaga valmis tegema, see on koolitunni ajal. Seinaleht aga ilmus hulga päevi hiljem ning pärast arvasin, et oleksin võinud teha artikli kodus, oleks parem tulnud. Ma ei usu, et toimetus alates sellest päevast kuni seinalehe ilmumiseni seadis lehte korda.»

Üksiknumbri plaanis võiks olla märgitud põhiteema, alateemad, materjali liik, autorid, vastutaja materjali laekumise eest ja materjali laekumise kuupäev. Viimase puhul tuleks arvestada, et ümberkirjutaja ja illustraator saaksid vähem aktuaalsed materjalid kätte juba varem, kriitiline ja kroonikaline materjal aga võib laekuda viimases järjekorras, et see oleks värske. Poleks halb plaani märkida, kes pealkirjad kirjutab ja kes artiklite ümberkirjutamise eest hoolitseb. Soovitav on koheselt kavandada ka materjali paigutus seinalehes; see tagab materjali mitmekülguse. Möistagi tuleb esialgses visandis hiljem muudatusi olenevalt laekunud kirjutiste pikkusest, jooniste suuruselt jne.

Mida täpsemini ja hoolikamalt üksiknumbri plaan koostatakse ja sellest töö käigus kinni peetakse, seda hõlpsamini ja väiksema ajakuluga jõuab seinaleht lõplikult valminuna lugejateni. Siinjuures ongi oluline, et leht poleks kaua seinalt ära ega alus ei seisaks tühjana.

6. Ilmumissagedus

Mida sagedamini seinaleht ilmub, seda operatiivsemalt suudab ta kajastada sündmusi koolikollektiivi elus, seda suurem on ta kasvatuslik mõju. On selge, et kui õpilaste seinaleht ilmub ainult üks kord kuus, siis ei suuda ta igakülgset käsitleda kollektiivi elu. Materjali pakub õpilaste igapäevane elu koolis, internaadis ja väljaspool kooli rohkesti. Kauaks seinale jäävate materjalide vastu kaob õpilaste huvi peatselt, ja paraku mitte ainult nende materjalide vastu, vaid seinalehe töö vastu üldse. Ebaregulaarset ja suurte ajavahemike järel ilmumist peavad õpilased ise

üheks suuremaks veaks kooli seinalehe töös. Nii kirjutab Otepää Internaatkooli VIII klassi õpilane Svetlana V.: «Seinalehe töös ei meeldi mulle see, et artiklid seisavad kaua seinalehel, enne kui neid vahetatakse. Seinalehe töö peaks olema aktiivsem.» Sama arvamust jagavad paljud teised õpilased väbariigi mitmetest koolidest.

Ometi ei tohi seinalehe ilmumissagedus niisugune olla, et see toimetuse liikmed tööga üle koormaks. Tundub, et igapäevane seinalehe väljaandmine, nagu seda propageerivad mitmed Vene NFSV pedagoogid (M. Melnikova, I. J. Maslatsov¹), on ülearune. Normaalne on, kui õpilaste ülekoolline seinaleht ilmub 3—4 korda kuus, igal juhul mitte harvemini kui üks kord kahe nädala kohta.

Vahel püütakse kauaks seinale jäänud materjalide aegumusest üle saada seinalehe «värskendamise» teel. Näiteks ilmus ühes koolis Lenini päevade puhul õpilaste seinaleht juhtkirjaga «Õppida nagu Lenin». Esimeseks maiks oli planeeritud uus number. Et aga toimetus ei saanud materjali õigeaegselt kokku, asendas ta juhtkirja uuega — «Meie töösaavutused rahvusvahelise töölispuha 1. mai eel». Selline värskendamine rikub antud numbri ilme. Mis aga kõige olulisem: uus materjal ei pääse mõjule, sest enamik õpilasi on juba varem numbriga tutvunud ja uus artikkel jääb tähele panemata. Seetõttu tuleb sellist värskendamise võtet pidada vääraks.

Seinalehe väljaandmisel tuleb toimetusel planeeritud tähtaegadest hoolikalt kinni pidada. Ühelt poolt aitab see süvendada toimetuse liikmete vastutus- ja kohusetunnet. Teiselt poolt aitab teadmine, et uut numbrit võib kindlasti oodata seinale näiteks iga neljapäeva tundide alguseks, suurendada õpilaste huvi oma häälekandja vastu.

Seinalehe töö vastu huvi äratamiseks aitab kaasa ka õppeaasta esimese numbri õigeaegne ilmumine. On väga soovitav, et see antaks välja juba õppeaasta alguseks, s. o. esimeseks septembriks. Kui seinaleht ilmub lugejate ette esimesel koolipäeval, tekitab see neis juba ette tunde, et nende seinaleht on lahutamatu osa kogu koolielust ja kajastab kõike toimuvat.

---

¹ Стенная газета в школе, «Советская педагогика» 1950 № 11, стр. 64; И. Я. Маслацов, Действенность школьной печати, «Советская педагогика» 1960, № 3, стр. 79.

Õppeaasta esimene number andku koolipererele teateid sellest, kuidas möödusid puhkuspäevad — kellel töös, kellel matkates jne. — ning seadku õpilaskonna ette perspektiivid algavaks õppeaastaks. Koolides, kus seinalehe töö on heal järjel, nagu Vaeküla Internaatkoolis, Tallinna 1. ja 16. Keskkoolis ja mujal, kannabki esimene number väljaandmise kuupäeva 1. september. Näiteks sisaldus Vaeküla Internaatkooli seinalehes «Noorus» 1962. a. 1. sept. numbris järgmist: tervitusloosung «Tere tulemast, koolisõbrad!», küsitlus «Mida soovite uueks õppeaastaks?» ja satiirinurk karikatuurides «Villu Viili soovid tulevaks aastaks», materjale kooli suvelaagris ilmunud seinalehest pealkirja all «Mälestusi Toolse suvelaagrist». Vaeküla Internaatkoolis organiseeris õppeaasta esimese numbriga väljaandmist juhendav õpetaja nende õpilastega, kes enne õppetöö algust kooli juures viibisid.

Et esimese numbriga juures õpetaja organiseeriv osa suurem on kui hiljem, on päris loomulik. Pole võimatu juba kevadel, eelmise õppeaasta lõpul, toimetusega kokku leppida, et nende hoolde jääb ka uue õppeaasta esimese seinalehe väljaandmine, ja materjali organiseerimistööd varakult ära teha: kes läheb laagrisse ja kirjutab sellest, kellelt saadakse fotosid montaažiks õpilaste matkasuvest jne.

7. Kaastöö hankimine

Seinalehele kaastöö tegemisel on meie õpilaste initsiatiiv veel väike.¹ Enamikul juhtudest teeb ettepaneku seinalehes kirjutada õpetaja, harvemini õpilane — toimetuse liige ja vaid üksikutel kordadel saadetakse materjali seinalehele omaalgatuslikult. Kahtlemata on siin tegu puhtorganisatoorse küsimusega.

Teatavatel plaanikohastel teemadel kaastöö saamiseks on muidugi kaasõpilastele ettepaneku tegemine vajalik. Otseselt tuleb materjali saamiseks pöörduda kirjasaatjate poole ka siis, kui toimub mõni tähtis sündmus või õpilaspere ette kerkib kiiresti lahendamist vajav küsimus, mille käsitlemist pole perspektiivses tööplaanis suudetud ette

¹ Õpilaste vastuste põhjal ankeedi küsimustele: «Kas oled osa võtnud oma kooli seinalehe tööst?», «Kas tegid kaastööd omaalgatuslikult või paluti sinult artiklit, joonistust?»

näha. Et kindlustada neil teemadel avaldamiseks sobiva materjali saamist, tuleks kirjasaatjat juba varem juhendada, mida on vaja artikli kirjutamisel silmas pidada. Kui on näiteks kavas ekskursioon või mõni suurüritus, peaks toimetus varakult leppima kirjasaatjatega kokku, millisel teemal kirjutada, mida tähele panna, millest märkmeid teha. Samuti tuleks ette valmistada ka fotokorrespondendid. Nii toimib pidevalt hea eduga Otepää Internaatkooli fotolehe hooldusõpetaja, kes enne koolis või väljaspool kooli toimuvat suuremat sündmust juhendab noori fotograafe, mida ja kuidas pildistada.

Materjali organiseerimisel tuleb toimetusel arvestada, et artikleid ja joonistusi laekuks võimalikult kõikidest klassidest.

Koolides, kus seinaleht on juba saavutanud õpilaste hulgas autoriteedi ja kujunenud huvitavaks ning loetavaks õpilaskollektiivi häälekandjaks, annab häid tulemusi materjali kogumine ka teisel teel, näiteks seinalehe läheduses seinale asetatud kirjakasti kaudu. Eriti kohane on niisugune kaastöökastike juhul, kui seinalehes avaldatakse mõistatusi, viktoriine ja ringküsitlusi, millele oodatakse vastust. Selline materjali hankimise viis peaks olema, eriti nooremal astmel, huvitav ja arendama suuresti õpilaste aktiivsust. Seinalehe tööd juhendava õpetaja kohustuseks olgu seejuures toimetusele meelde tuletada, et ka niiviisi laekunud materjale on võimalik tagastada autoritele ümbertegemiseks, et initsiatiivi lämmatamise vältimiseks on vajalik võtta kontakt ka nende autoritega, kelle tööd seinalehte ei pääsenud, ja kõnelda, miks need osutused ebasobivaks. Mõnikord satub sellistesse kirjakastidesse ka anonüümset materjali. Sobivuse korral peaks seegi leidma avaldamist.

Kirjasaatjate aktiivsuse suurendamiseks on küllalt tähtis, et kõik saadetud materjalid seinalehes avaldataks. Materjali üleküllust ei tarvitse karta. Väheütlevaid artikleid on võimalik lühendada, avaldada neist ainult olulisemaid mõtteid, näiteks pealkirja all «Toimetuse postist», «Lühidalt kõigest» jne. Kui aga ühele temale laekub rohkesti sisukaid ja mõteterohkeid materjale, peaks kaaluma erinumbri väljaandmist.

Kirjasaatjate võimalikult suur arv on mitmeski mõttes seinalehe edu tagatiseks. Toimetajatel poleks ülearune arvestada Valga 1. 8-klassilise Kooli õpilase Tiia M-i seis-

kohta: «Kõige huvitavam seinaleht on minu arvates see, kuhu sa ise oled kaastööd teinud.»

Senisest hoopis suuremal määral tuleks seinalehtede töösse kaasa tõmmata algklasside õpilasi. Ankeedi teel küsitatud 143 algklasside õpilasest on kaastööd seinalehele teinud vaid 14 õpilast 5 koolist, neistki peamine osa (9) langeb Rakvere Internaatkooli arvele, kus antakse välja eraldi I—IV kl. seinalehte «Meie Täheke». Huvi seinalehe töö vastu sel astmel on aga suur. Erutab ju sageli täiskasvanuidki oma allkirjaga kirjutise lugemine trükisõnas, mis siis veel väikestest kõnelda. Küsimusele «Kas sa tahaksid tulevikus osa võtta kooli seinalehe tööst?» vastas kahtlevalt 143 õpilasest vaid 2, eitavalt 6 õpilast. Olgu siinjuures märgitud, et viimastest nelja õpilase käitumist on kritiseeritud kooli seinalehes, millest võib tuleneda ka negatiivne suhtumine seinalehe töösse.

Kui kooli seinalehe tööd nii organiseerida, et sellest osa võtavad ka noorimad, võimaldame ühelt poolt algklasside õpilastele nende jaoks huvitavat ja arendavat tegevust, teiselt poolt ei lase varajane kaasatõmbamine sellesse ühiskondliku töö lõiku nooremale koolieale nii iseloomulikku huvi vaibuda, vaid võidame kooli seinalehele ka hilisemaks perioodiks rohkesti aktiivseid toimetajaid ja kirjasaatjaid. Kahtlemata suureneb siis kooli seinalehe sisukus ja vastavalt sellele ka kasvatuslik mõju.

On arusaadav, et juhul, kui ülekoollist seinalehte toimetavad klassid järgemööda, on väikestel raske täita kogu seinalehte, koguda materjali ja anda informatsiooni kogu kooli elust. Küsimust saab lahendada kas nii, et organiseeritakse I—IV klassi õpilastele oma seinaleht (nagu seda on tehtud näit. Rakvere Internaatkoolis) või antakse algklasside õpilastele võimalus regulaarselt kaasa töötada kooli üldseinalehe juures. Esimest moodust tuleks pidada soovitatavamaks; väiksema kooli puhul on võimalik piirduda ka ühe nurgaga kooli üldseinalehes, mida võiks pealkirjastada «Meie noorimad» vms. ja mida toimetaksid I—IV klassi õpilased.

Algklasside õpilastele — ja küllap hiljemgi, ehkki seda keskmises ja vanemas koolieas enam nii siiralt ei väljendata — meeldib ka see, kui nendest kirjutatakse, nende saavutusi avalikkusele tutvustatakse. Kriitikat kardetakse selles vanuses muidugi väga ning seetõttu on karikatuuriidel ja arvustavatel märkustel seinalehes algklasside õpi-

lastele suur kasvatuslik mõju. Paraku kirjutatakse algklasside õpilastest meie ülekoolilistes seinalehtedes haru-harva. Nii leidub 143 küsitletud õpilase hulgas ainult 5 sellist, kelle positiivseid saavutusi on esile tõstetud kooli-ajakirjanduses, 12 õpilase käitumist on kritiseeritud, ja enamik õpilasi, tervelt 126, ootavad oma järjekorda. Küllap leidub nendegi juures, mida esile tõsta, kas või möödaminnes nimetada mõningaid õpilasi üldisemat laadi artiklites (ülevaated koolipidudest ja rühmakoondustest, kokkuvõtted makulatuurikogumisest ja suvisest tööst, spordivõistluste reportaazid jms.). Suhteliselt vähe leidub vanemate õpilaste toimetatavates seinalehtedes ka üldisemat laadi kirjutisi algklasside õpilaste toiminguist ja tegevusest.

8. Materjali säilitamine

Toimetuse tööülesannete hulka kuulub ka avaldatud materjalide korrastamine ja säilitamine. Mõnes koolis põhjendatakse selle ärajätmist ruumikitsikusega. Hästikorrastatud materjali hoidmiseks aga ei ole vaja kuigi palju ruumi. Kui õpilaste käsikirjalisele ajakirjandusele pühendatakse kooli direktsiooni poolt piisavat tähelepanu, leitakse ka seinalehe arhiivi tarvis hõlpsasti mõni riiul kooli pioneeritoas või mujal.

Ilmunud materjalide säilitamine annab toimetusele võimaluse tutvuda eelmiste seinalehtedega ja nii viisi vältida tarbetut kordamist, aga ka uuesti tõstatada probleeme, millele on jätetud reageerimata. Pealegi saab uus, kogemusteta toimetuse endistest seinalehtedest mõtteid edasiseks tööks. Korrektselt säilitatud materjalidest on võimalik korraldada näitusi, teha kokkuvõtteid toimetuse töö kohta ning tõsta esile paremaid kirjasaatjaid. Mis ehk kõige olulisem: et seinalehes leiavad normaalselt kajastamist kõik koolielu tähtsamad sündmused ja probleemid, kujuneb säilitatud materjalidest ajapikku suurepärase koolielu kroonika.

Säilitatud materjalidest on siiski ainult sel korral kasu, kui need on hästi korrastatud. Kõige parem on materjal kleepida suurematele üksiklehtedele (õhem kartong, laua-paber, joonestuspaber) samas paigutuses, kui see oli seinalehes. Sellisel juhul on alati võimalik tutvuda ühe või teise

ilmunud numbri murdmisviisiga, numbri kunstilise kujundusega ja õppida tehtud vigadest. Nendelgi lehtedel peaks olema märgitud seinalehe järjekorra number, väljaandmise kuupäev ja andmed toimetuse kohta. Need lehed võib paelaga kokku köita; nii saame küll mõnevõrra suure, kuid nägusa ning sisuka albumi.

Hea on ka Juuru Keskkooli seinalehenumbrite säilitamise viis: selleks otstarbeks on valmistatud kaanega kast, milles varem avaldatud materjalid säilivad korralikult ja millega lehti on vajaduse korral hea transportida.¹ Teiste säilitamisvõimaluste puudumisel kleebitakse ilmunud materjal väiksematele paberipoognatele ja köidetakse kausta vastavalt sellele järjekorrale, kuidas nad seinalehe alusele olid paigutatud (nagu seda on tehtud näiteks Rakvere Internaatkooli algklasside seinalehe numbritega). Endastmõistetavalt ei tohi siingi puududa puhtad lehed üksiknumbrite eraldamiseks ja andmed numbri väljaandmise kohta.

Kujunduslikust küljest annavad hea ülevaate seinalehe üksiknumbritest tehtud fotod (sellist moodust kasutavad näiteks Kuusalu 8-klassilise Kooli «Nooruse» toimetajad). Mõnel pool kasutatav materjalide paigutamine üksiknumbrite kaupa ümbrikutesse pole soovitav — ajapikku ununeb materjali järjekord, lahtised lehed võivad hõlpsasti kaduda jne.

Juba materjali hankimisel seinalehe järgmise numbri tarvis tuleks silmas pidada, et kogu avaldatavat materjali oleks võimalik hiljem toimetuse arhiivis alal hoida. See tõttu tuleks vältida näiteks selliste fotode avaldamist, mida omanikud hiljem tagasi nõuavad. Igas koolis leidub küllaldaselt noori fotohuvilisi, kes on valmis tegema negatiivist vajalikku koopiat. Tühjad kohad kahandavad säilitatava materjali ülevaatlikkust, muudavad arhiivi ebaterviklikuks ning mõjuvad isegi ebaesteetiliselt ja distsipliinitunnet rikkuvalt.

Kuidas toimida materjaliga, mis laekub, kuid mis sisulise küündimatuse või ruumikitsikuse tõttu ei leia seinalehes avaldamist? Kui on tegu avaldatud kirjutisi dubleeriva materjaliga, pole selle alalhoidmine vajalik. Sellised kirjutised või joonised tuleks autorile tagastada (oleks hea,

¹ E. Uudeküll, Kooli seinaleht ja kirjanduslik almanahh kommunistliku kasvatuseteenistuses, «Nõukogude Kool» 1962, nr. 11, lk. 838.

kui toimetuse liikmed või juhendav õpetaja seejuures selgitaksid, milles seisnesid tagastatava materjali puudujäägid). Küll aga kuuluksid eri kaustas või ümbrikus ajutisele säilitamisele sellised materjalid, mida ruumpuudusel antud numbris ei avaldatud, kuid mille kasutamine oleks edaspidi mõeldav.

Eriti hoolikalt tuleks jälgida säilitatava materjali korrastamist sel juhul, kui seinalehe väljaandjaks on klassid järgemööda. Vastutav toimetaja peab igakülgset informeerima järjekordset toimetust varem ilmunud materjali korrastamise küsimustes. On loomulik, et materjalid korrastab säilitamiseks see klass, kes annab välja järgmise numברי, mitte aga klass, kes nädala (või paari) eest seinalehe välja andis. Juhul, kui seinalehe väljaandmine toimub võistluse korras (või kuulub arvestamisele koolisiseses sotsialistlikus võistluses), peaks tulemuste arvestamisel jälgitama ka säilitatava materjali korrastatust.

9. Ülevaatused ja lugejate konverentsid

Meie vabariigi koolides korraldatakse suhteliselt harva seinalehtede ülevaatusi ja lugejate konverentse, mis aitavad tunduvalt parandada töö kvaliteeti.

Lugejate konverents on üritus, mis peab aitama tihendada kontakti seinalehe toimetuse ja lugejate vahel. Hea organiseerimise korral tõstab see ühelt poolt õpilaste huvi seinalehe töö vastu ja suurendab seinalehe autoriteeti õpilaspere hulgas; teiselt poolt on see toimetuse aruandlus: siin saab toimetus kuulda hinnanguid oma töö kohta, tutvub lugejate soovidega, et neid edasises töös arvestada. Mõistagi nõuab lugejate konverentsi ettevalmistamine küllaltki palju aega ja õpetajate kaasabi ning juhendamist.

Lugejate konverentse ei peaks tihti korraldama, üks kord õppeaasta kohta on piisav. Kõige sobivamaks ajaks on õppeaasta keskpaik, teise õppeveerandi lõpp või kolmanda algus, millal lugejatel oleks võimalus antud õppeaasta lehtede põhjal oma arvamusi avaldada ja toimetusel neid koheselt oma töös arvestada.

Lugejate konverentsist võiks eelnevalt teatada seinalehe kaudu. Kuid sellest üksi on vähe. Aegsasti tuleks kokku leppida ka mõningate konkreetsete sõnavõtjatega teemade osas.

Lugejate konverentsi kava võiks olla näiteks järgmine.

1) Pikem sõnavõtt peatoimetajalt või mõnelt toimetuse liikmelt seinalehe ajaloost koolis (see ei tarvitseks igal aastal korduda), töö organiseerimisest, esinevatest raskustest jne.

2) Sõnavõttud lugejatelt teemadel nagu «Kirjutised meie seinalehes», «Kriitika küsimused seinalehes», «Pildimaterjal», «Meie seinalehe keeleline külg» jne.

Valga 1. 8-klassilise Kooli «Meie Elu» toimetuse teeb kokkuvõtteid lugejate konverentsil toimunud viktoriinist.

3) Viktoriin (näiteks ajakirjanduse küsimustes), võistlus sobivaima pealkirja leidmiseks karikatuurile, fotole või kirjutisele, võistlus antud teemat käsitleva seinalehenumbri parimale ideekavandile vms.

4) Parimate kaastöölise, toimetuse aktiivsemate liikmete ja viktoriini või võistlusmängu võitjate premeerimine (raamatuga, direktori käskkirjas esiletõstmisega jne.).

Õhtu elustamiseks aitavad kaasa ka õpilaste poolt esitatavad omaloomingulised palad.

Taoline lugejate konverents viidi pioneerimaleva nõukogu algatusel läbi näiteks Valga 1. 8-klassilises Koolis. Peatoimetaja ettekanne oli läbimõeldud ja sisukas ning kutsus üles kõiki õpilasi seinalehele kaastööd tegema. Sõnavõtjad tegid asjalikke märkusi ja ettepanekuid: male-

vanõukogul kuulutada välja konkurss parima käekirjaga õpilase nimele ja esikohale tulnud koopteerida seinalehe toimetusse materjalide ümberkirjutajaiks; senisest enam avaldada seinalehes fotosid; toimetusel nõuda kriitikale vastamist jne. Viktoriini küsimused olid sellised, mis eeldasid kursisolemist kõigi varem ilmunud seinalehtede materjalidega, ja nende kallal proovis jõudu enamik konverentsist osavõtjaid.¹

Lugejate konverentsile on soovitatav kutsuda ka seinalehe aktiviste naaberkoolist. Vastastikune tutvumine seinalehe tööga ja mõtete vahetamine aitavad mõlemal koolil õpilaste häälekandjat nii sisuliselt kui vormiliselt huvitavamaks muuta ja nii ka selle mõju tõhustada.

Lugejate konverentsi ajal on soovitatav samas ruumis korraldada varem ilmunud seinalehtede ülevaatus. Ülevaatusi organiseeritakse ka siis, kui lugejate konverentsi koolis ei toimu. Sel juhul korraldatakse see koos õppevahendite, vihikute vms. näitusega. Kui seinalehte annavad välja klassid või pioneerirühmad järgemööda, on sealjuures võimalik esile tõsta parima seinalehe väljaandnud klassi.

Ülevaatuselt ei tohiks kõrvale jääda klasside seinalehed, Punase Risti Seltsi algorganisatsiooni, ringide jt. koolis väljaantavate seinalehtede materjalid. Kui tegemist on klassidevahelise võistlusega, võib õpilastel lasta seinalehtede töö hindamisel kaasa rääkida (kas või kirjaliku hääletamise teel), kuid lõplikuks hindajaks jäägu ikka kooli direktori käskkirjaga määratud õpilastest või ka õpilastest ja õpetajatest koosnev paarituurvuline žürii. Žürii vaatleb ja hindab seinalehte tervikuna, hoolikalt analüüsid, kuidas leht aitab kaasa kollektiivi ette seatud ülesannete edukaks lahendamiseks, kuidas ta võitleb esinevate puuduste vastu, kas materjal on aktuaalne, kuidas seinaleht on kujundatud. Endastmõistetavalt tuleb arvestada ka seda, kas materjal on laekunud kogu koolist või on kaastöölisteks ainult seinalehenumbri väljaandnud klassi õpilased. Ka ülevaatusel võiks järgneda parima seinalehe väljaandnud toimetuse või selle aktiivsemate liikmete, parimate kirjasaatjate, produktiivsemate fotograafide, huvitavaima artikli, foto või karikatuuri autori premeeri-

¹ A. Anso, See väärrib järeletegemist, «Nõukogude Õpetaja» 8. XII 1962

mine. On vaja, et ülevaatuses osavõtjad mõistaksid, miks esiletõstetud seinalehenumber on tunnistatud esikoha vääriliseks. Seepärast tuleks anda motiveeritud hinnang kõikide ülevaatusetele esitatud seinalehtede kohta.

Peale koolisisesete ülevaatusete on meil pionieriorganisatsiooni nõukogude ja lasteajalehe «Säde» algatusel heaks tavaks saanud korraldada õpilaste seinalehtede ülevaatusi rajoonide ja vabariigi ulatuses. Kooli juhtkond peaks hoolt kandma, et teated ja ringkirjad eelseisvatest ülevaatusetest õigeaegselt noorte toimetajate kätte jõuaksid. Ka peaks kool leidma võimaluse mõne aktivisti saatmiseks vähemalt rajoonikeskusesse seinalehtede ülevaatusetele. Ülevaatusete lõpul toimuv arutelu ja asjatundlik analüüs toob tublisti kasu edasisele tööle.

Tõhusat tööd teeb selles osas näiteks Valga rajooni pionieriorganisatsiooni nõukogu koos Pionieride Majaga. 1962. a. kevadisel rajooni pionieride seinalehtede ülevaatusel analüüsiti seinalehti rajooni õpetajate ees. Sama aasta oktoobrikuus organiseeriti 5-tunniline seminar noortele toimetajatele endile, millest võtsid osa õpilased pea-aegu kõikidest rajooni koolidest. Seinalehtede olukorda ja tööd rajooni koolides analüüsis töötaja kohaliku ajalehe toimetusest, kes on alati koolide seinalehtede ülevaatusel kuulunud žürii koosseisu. Häid näpunäiteid teemadel «Kuidas kujundada seinalehte» ja «Kuidas kirjutada artikleid» jagasid Pionieride Maja metoodik ja Valga 1. 8-klasiline Kooli pionieride seinalehe hooldusõpetaja A. Vallner. Tõenduseks süstemaatilise töö tulust on head seinalehed rajooni mitmes koolis (Tõrva Keskkool, Valga 1. 8-klasiline Kool jt.).

II. SEINALEHE MATERJALID

1. Teemaikast

Teemasid õpilaste seinalehele pakub ümbritsev elu. Õpilaste elu kujutamine ja tähtsamate päevaprobleemide valgustamine ning selle kaudu võitlus õpilaste kultuurilise ja poliitilise silmaringi laiendamise eest, teadliku distsipliini, laitmatu käitumise, püsivate teadmiste ja kõrge õppe-
edukuse eest pole mitte ainult seinalehe põhiliseks ülesandeks, vaid ka õpilaste huviobjektiks.

Nii kirjutab Valga 1. 8-kl. Kooli VIII klassi õpilane Vaike T.: «Ma tahaksin näha edaspidi oma kooli seinalehes seda, mida me oleme juba head saavutanud ja mida me tahame saavutada, mis on meie häbiplekid ja kuidas neid likvideerida.» Selliseid vastuseid on palju. Ankeedi küsimusele, mida õpilased oma kooli seinalehes näha tahaksid, vastab 175 õpilast 271-st (64,6% küsitletud õpilastest), et neid huvitab õpilaste elu: sündmused koolis, sport ja võistlused, vaba aja veetmine ja klassiväline töö, matkakirjeldused, käitumise ja riietuse küsimused, naaberkooli õpilaste elu ja tegevus. 41 õpilast soovivad lugeda oma seinalehest kirjutisi teadusest ja tehnikast, kuulsatest inimestest ja tähtsatest avastustest, loodusest ja kultuurisündmustest. Õpilaste kirjandusliku omaloominguga, peamiselt luuletustega, soovivad seinalehe veergudel tutvuda 29 õpilast.

Näeme, et meie õpilasi huvitab eelkõige nende lähem ümbrus, ent erutab ka uus ja huvitav, senitundmatu ja -teadmatu teadusevallast. Seda peame arvestama seinalehe tööd ja materjali valimist juhendades. Ka mõne riikliku tähtpäeva puhul väljaantava numbri juhtkirjas ega teisteski artiklites ei saa piirduda ajakirjandusest või õppetundidest tuttavate ajalooliste andmetega, vaid peame neisse põimima mõtteid sellest, mis kõige lähemalt puudutab meie koolinoorsugu, esile tooma oma kooli tähtpäevaeelsed saavutused. Näiteks Nõukogude armee aastapäevaks väljaantavas numbris võib anda ülevaate tehniliste spordialade viljelemisest koolis, esile tõsta paremaid laskureid, jutustada mudellendurite tööst jne. Ka teaduse- ja tehnikauudiste, suurmeeste elulugude ja mitmesuguste arvude ning faktide esitamisel tuleb silmas pidada lugejat.

Ühelgi juhul ei saa õpilaste seinaleht asendada trükitud ajalehte-ajakirja. Nii pole mõtet avaldada õpilastele kättesaadavatest ajalehtedest ja ajakirjadest väljavõtteid, kuulsa kirjaniku sünnipäeva tähistamisel lasta kirjutada koondkonsekti kirjanduse õpikust või avaldada kirjaniku loomingut jne. Emotsionaalsete lühikirjutiste ja huvitavamate faktide tõlked võõrkeelsest ajakirjandusest tulevad aeg-ajalt arvesse. Näiteks tõlkis üks Vaeküla Internaatkooli X klassi õpilane Lenini sünnipäevaks ajalehest «Berliner Zeitung» katkendi Klara Zetkini mälestustest külaskäigust Lenini juurde.¹

¹ K. Uustalu, Meie seinaleht, «Nõukogude Õpetaja» 1. XII 62.

Lausa ebaõigeks tuleb pidada praktikat, kus õpilaste seinalehes ilmuvad väljalõiked kirjutistest meie ajalehtedes (see tuleb arvesse vaid siis, kui ajakirjanduses on ilmunud midagi oma kooli või mõne õpilase kohta, näiteks pealkirja all «Noorte Hää!» meie koolist», «Meie kool «Sädeme» veergudel»). Sellisele materjalile annavad ka õpilased ise negatiivse hinnangu. Nii kirjutab ühe internaatkooli X kl. õpilane: «Mulle ei meeldi meie kooli seinalehes see, kui on lõigatud mingi jutuke või pilt kusa-gilt ajakirjast või -lehest ja pandud seinalehte», või teine sama klassi õpilane: «Ei meeldi see, et seinalehes leidub hulgaliselt lihtsalt ajalehest väljalõigatud artikleid. Sageli on nii, et kogu seinaleht kujutab endast ainult tükeldatud ajalehte.»

Töökangelastele, kirjanikele, heliloojatele, teadlastele ja teistele silmapaistvatele inimestele pühendatud kirjutistes on soovitatav neid käsitleda läbi õpilaste vaateprisma (Gagarinist — «Saada tema sarnaseks», Lenini sünnipäeva puhul — «Õpime nagu Lenin», Gorkist — «Miks armastan lugeda Gorkit»). Populaarteadusliku ainekogu ulatuslikku käsitlemist ei võimalda ülekoolilise seinalehe ruum. Seda arvestades tuleb siin piirduda huvi äratamisega probleemi vastu, lühikirjutisega, kus võiks õpilastele ka näidata võimalusi vastava küsimusega sügavamalt tutvumiseks (artiklid ajakirjanduses, brošüürid kooli raamatukogus jne.).

Teemade ring on väga ulatuslik. Tuleb ainult leida, mis on antud õppeaastal, antud momendil kooli jaoks kõige olulisem. Alljärgnevalt olgu toodud kaugeltki mitte ammendav probleemide loetelu, mille käsitlemine seinalehes on vajalik ja võimalik. Võib-olla abistab see mõnevõrra, kui noored toimetajad on esialgsetes raskustes teemade leidmisega.

Õpilaste ideelis-poliitiline ja moraalne pale: õpilaste suhtumine meie sotsialistlikusse kodumaasse, ühised üritused ja sidemed teistest rahvustest noortega, kommunistlik ja ebaõige töösse suhtumine, usupühade reaktsiooniline olemus ja usuliste kombetalituste kahjulik mõju noortele, ausus ja siirus, kollektiivsustunne, õige sõprus ja väärseltsimehelikkus.

Õppetöö ja distsipliin: saavutused ja puudujäägid õppetöös, parimad õpilased, nende töötamislaad, päevarežiim ja selle täitmine, klassidevaheline šeflustöö, üksikud klassid

ja kasvatusrühmad, pikapäevarühma töö, korrapidamine, distsipliin õppetundides ja vaheaegadel, sööklas ja garderobis, internaadis, kavatsused pärast kooli lõpetamist, kooli endised õpilased.

Pioneeri- ja komsomolitöö: koondused, koosolekud ja nende ettevalmistus, kandidaadid, keda valida malevanõukogusse ja komsomolikomiteesse, komsomoligruppide ja pioneerirühmade ning -salkade tegevus, üleliidulise rühmadevahelise võistluse käik, kirjavahetus sõpradega, õpilaste vastuvõtmine pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni, oktoobrilaste tegevus ja mängud, pioneeri astmenõuete täitmine, pioneeriinstruktorid, parimad pioneeride rühmajuhid, pioneerimaleva ja komsomoli algorganisatsiooni ajalugu.

Ühiskondlikult kasulik töö ja tööpraktika: kooliruumide remont ja korrastamine, töö kooli aias, praktikapaikades ja kolhoosi suvelaagris, kolhoosi ja sovhoosi abistamine, makulatuuri ja vanametalli kogumine, tööeesrindlased, šeffkäitiste töö, vanemate abistamine kodustes töodes.

Klassiväline töö ja vaba aja veetmine: ringide töö, mängud, võistlused, sportlikud saavutused, isetegevus, parimad sportlased ja isetegevuslased, ringide töö aktivistid, koolipeod, hinnanguid teatri, kino ja kontsertide ühisküllastatele, noorte suvepäevad, koolivaheaja veetmine, matkad, ekskursioonid, koolivaheaja üritused.

Käitumisprobleemid: ühiskondliku vara hoidmine, käitumine vaheaegadel, sööklas, peol, tänaval, trammis ja bussis, kinos, teatris ja võistlustel, suhtumine kaaslastesse, õpetajatesse, vanematesse ja õdedesse-vendadesse, kõnekultuur, riietus, isiklik hügieen.

Kooli kroonikat: tähtsamad sündmused koolielus, püstitatud perspektiivid ja nende täitmine, külalised ja kohtumised, raamatukokku saabunud uued raamatud, uus inventaar koolis.

Kalendripühad ja tähtpäevad, tähtsamad sündmused meie maal: Oktoobrirevolutsiooni aastapäev, 1. mai tähistamine, rahvusvaheline naistepäev, Nõukogude armee aastapäev, ajakirjandusnädal, NLKP kongressid ja NLKP Keskkomitee pleenumid, V. I. Lenini sünnipäev, kirjanike, teadlaste jne. tähtpäevad.

Teiste koolide elu ja kooliväline tegevus: koolinoorsoo üritused linnas, rajoonis, vabariigis ja vennasvabariikides, pioneeride ja kommunistlike noorte kokkutulekud, õpilaste laulupäevad, naaberkoolide elu ja töö.

Populaarteaduslikud materjalid: huvitavamaid fakte ja uudiseid teaduse- ja tehnikavallast, loodus, kodurajooni ilmastik, taimed ja loomad, rändlindude tulek ja äralend, materjalid, millest on valmistatud koolitarbed.

Loomulikult on võimatu igas seinalehes pühendada tähelepanu kõikidele küsimustele ja seda pole vajagi. Ka ei õigusta iga teema alla kuuluva materjali esitamine eri rubriikidena. Praktikas ei saa ühiskondlikult kasulikku ja koolivälist tööd lahutada pioneeride ja kommunistlike noorte tegevusest. Suhtumine töösse ja seltsimehelikkus avalduvad samavõrd õpinguis, kolhoosipõllul töötades kui ka matkateedel; distsipliin vaheaegadel on vaid osa õpilaste käitumiskultuurist jne. Need tihedad seosed peaksid peegelduma seinalehe materjalideski.

Olgu veel märgitud, et teatava teema plaanivõtmine ei tähenda kohustusliku ja teistega sarnaneva artikli avaldamist sel teemal. Just materjali võimalikult mitmesesine esitusviis kindlustab õpilaste huvi oma seinalehe vastu. Enamikku loetletud teemadest on võimalik käsitleda mitmesuguselt. Nii näiteks võivad peaaegu kõik küsimused leida käsitlemist juhtkirjas, enamiku puhul on võimalik väärnähtuste esiletoomine ka kriitikanurgas. Makulatuuri ja vanametalli kogumise hoogtöökuu algul võib paigutada seinalehte üleskutse, ent ka edasiselt anda informatsiooni ja teha kokkuvõtteid töö käigust ning tulemustest, esile tõstes agaramaid ja kritiseerides kõrvalehoidejaid. ÜLKNÜ-sse astumise ja passi saamise pidulik tähistamine ei vaja iga kord eraldi artiklit, vaid pilku köidab ehk enam seinalehte paigutatud pilt tollest pidulikust sündmusest koos asjaosaliste nimede ja koolikaaslaste õnnitlustega. Kirjutist eesrindlastest võib asendada kiituse avaldamine tublimatele õpilastele malevanõukogu poolt. Mitmesuguse kultuurse käitumise alaste materjalide avaldamist on sobiv organiseerida arutluse vormis.

Üksikutest materjaliliikidest teeme lähemalt juttu allpool.

2. Üldisi nõudeid avaldatava materjali kohta

Ehkki seinalehes avaldatavad kirjutised võivad olla väga mitmekesised (positiivsed, kritiseerivad, informatsioonilised, üleskutsuvad jne.), kehtib nende kohta terve rida ühesuguseid nõudeid, mida tutvustame enne üksikute liikide juurde siirdumist.

Eelkõige peab igal kirjutisel olema kindel ideeline suunitlus, kasvatuslik eesmärk. Enne avaldamist tuleb toimetusel kaaluda, kas artikkel suudab pakkuda lugejale midagi uut, vajalikku, kas see äratav lugejas emotsioone, mõjutab teda positiivselt. Sisutühjadel materjalidel ei tohiks olla kohta õpilaste seinalehes.

Kirjutis seinalehes ei tohi olla pikk. Et seinalehe lugemise ajaks on koolis põhiliselt 10—15-minutiline vahe-tund ja et seinalehe paigutus eeldab lugemist püstijalu, ei alustata tavaliselt pika artikli lugemist, vaid heidetakse pilk eelkõige lühematele, kiiremini haaratavatele.

Seinalehes avaldatava kirjutise maksimaalseks pikkuseks on nooremates klassides 10—15 rida, vanemates 20—25 rida. Mõistagi oleneb ridade arv ka veeru laiusel ja kirja suurusest. Vahel on mõne olulise küsimuse kohta toimetuse käsutuses siiski rohkesti huvitavat faktiderohket materjali, mille avaldamine osutub vajalikuks. Niisugusel korral on otstarbekas materjal liigendada ja alapealkirjadega varustada. Näiteks õpilaskonda erutava koosoleku pika ümberjutustuse asemel järgnevad üldpealkirjaga varustatud lühimärkmetele lühikesed kokkuvõtted olulisematest sõnavõttudest: «Õpilase N. esinemisest», «Sõna on klassijuhatajal» jne.; sanitaaralasest reidist ei anta terviklikku ülevaadet, vaid esitatakse eraldi lõikudena peamised tulemused. Ulatuslikke kirjutisi saab tavaliselt kärpida ebaolulise sissejuhatare arvel.

Trükitud ajalehtede eeskujul avaldatakse seinalehes mõnikord järgnevaid kirjutisi. Nii ilmus Valga 1. 8-klassilise Kooli pioneeride seinalehes «Meie Elu» Arteki pioneerilaagris puhkuse veetnud õpilase kirjutis «Arteki päevikust». Üldiselt ei vasta aga pikkade, ühest numbrist teise järgnevate kirjutiste avaldamine seinalehe spetsiifika-le. Kui seda siiski tehakse, tuleb hoolt kanda, et igas üksiknumbris ilmunud lõik moodustaks omaette terviku.

Seinalehes avaldatav materjal peab olema a k t u a a l -
n e. Sellisel materjalil, mille arutlemisega on õpilaspere
seinalehest ette jõudnud, ei ole suurt väärtust.

Kirjutis olgu konkreetne ja väljendusrikas.
Üldsõnalise ja laialivalguva, konkreetsete näideteta artikli
vastu kaotab iga lugeja peatselt huvi. Et kirjasaatjateks
on samasugused õpilased kui kirjutiste lugejadki, võib
seinalehte tabada oht, et faktideta sõnumeis ei leia lugejad
midagi uut, mitte midagi sellist, mida nad ise ei teaks ja
millest ise kirjutada ei oskaks. Noorte toimetajate tähele-
panu tuleb juhtida sellele, et esitatavad faktid olek-
s i d t õ e s e d, sest teenimata kiitus ja sündmuste ilusta-
mine tekitavad asjaomastes isikutes piinlikkust, kahanda-
vad seinalehe autoriteeti ja võivad saada aluseks ebasiiru-
sele ning umbusu kujunemisele trükisõnas avaldatava
materjali suhtes.

Teiselt poolt ei kõida lugeja huvi faktiderohke, kuid
kuiv, igav kirjutis. Lugejat ei rahulda selle loetelu, mis
on toimunud, vaid ta tahab teada saada enam: kuidas?
kes? miks?

Artikli keel olgu täpne, kuid ilmekas. Muidugi
mõista tuleb noortel toimetajatel jälgida õigekeelsuse nõu-
deid, sest vastasel korral võib juhtuda, et artiklis avalda-
tud mõtete asemel saavad lugejate kõneaineks keelevead.
Õigekeelsusvigu esineb aga paraku meie mõnede koolide
seinalehtedes ohtrasti. Neist polnud näiteks vabad needki
numbrid, mis olid esitatud pioneeride seinalehtede vaba-
riiklikule ülevaatusele 1962. a. kevadel.

Artiklite keel peab olema vaba žargoonist. Õpilaste
omad kirjutised peavad kaaslastele näitama, et ladusas
väljenduses tullakse toime ilma argosõnadeta. Ilmekus
tuleb saavutada teisel teel. Väljendusrikkuse taotlemisel
ei tohi aga kalduda liialdustesse — artiklite keel peab
jääma lihtsaks ja selgeks. Pikki ja keerukaid lause-
konstruktsioone on raske haarata. Lühikesed laused see-
vastu muudavad kirjutise teravamaks ja võitlevamaks
ning neid saavad lugeda ka noorimad, I—II klassi õpilased.

Artiklite keelelisel redigeerimisel tuleb toimetajal hoolt
kanda ka selle eest, et kõik artiklid ühes seinalehes ei
algaks ühte viisi. Uudne ja omapärane algus kõidab lugeja
tähelepanu ja huvi avaldatava materjali külge.

Pildid võivad esineda iseseisva materjalina või kuuluda mõne kirjutise juurde. Iseseisva pildimaterjalina saab seinalehte paigutada õpilaste omaloomingut (parimad joonistused ja fotod), lühikese tekstiga varustatud fotomontaaže, temaatilisi joonistusi (näit. 1. mai numbris maiparaad sõbralike šaržidena eesrindlastest või joonistus kombineeritud fotodega — nägu fotolt, keha ja muu juurdekuuluv iseloomuliku joonistusena; pioneeride raport saavutustest piltides) või selgitavate märkustega diagramme (näit. diagramm saavutustest vanapaberi kogumisel klasside kaupa), karikatuure või fotosüüdistusi kriitikanurka jne. Iseseisev pildimaterjal peab suutma edasi anda põhilist kogu kujutatavast sündmusest või nähtusest.

Illustratsioonid ei tohi olla seinalehele ainult kaunistusteks, vaid nad peavad sisuliselt aitama täiendada kirjutisi. Illustreerivate joonistuste puhul on vaja jälgida mitte ainult sisulist sobivust teiste avaldatud materjalidega, vaid ka seda, kas nad teostuslaadilt vastavad seinalehe üldilmele.

Avaldatava pildimaterjali juures pole oluline, misuguses tehnikas töö on teostatud (akvarell, tušijoonis, värviline või must-valge foto vms.). Silmas tuleb pidada vaid seda, et värvid ei muudaks seinalehte maitsetult kirevaks. Suurematel pindadel (omaloomingulised üksikpildid) võib kasutada värve julgemalt, illustratiivse materjali puhul peab olema värvide valikul tagasihoidlikum ja jälgima hoolikalt sobivust pealkirjadega, seinalehe alusega jne.

Seinalehes ilmuv pildimaterjal olgu põhiliselt õpilaste enda kätetöö. Väljalõikeid ajakirjadest ja plakatitest kasutame harva (peamiselt fotosid ja kunstiteoste reprodutsioone). Mõnikord pakub huvitavaid võimalusi väljalõigete kohandamine — formaadi muutmine, kombineerimine originaaljoonistega jne. Ajalehtedest väljalõigatud pildimaterjal oma hallusega ei sobi seinalehte. Ka tehniliselt halbadel fotodel ei tohiks olla seal kohta.

Huvi seinalehes avaldatud materjali vastu aitavad suurendada tabavalt valitud pealkirjad. Taotleda, et pealkiri alati ütleks ära kõik, millest artiklis räägitakse, on mõttetu. Mõistagi peab pealkiri kirjutisega seotud olema, ja seda õige tihedasti, kuid selle kõrval tuleb arvestada ka muid tegureid. Pealkiri olgu lühike ja lausa ahvat-

legu lugema. On selge, et kirjutisega, mis kannab pealkirja «Aino, kammi juukseid!» või «3 : 2», tehakse tutvust kiiremini kui sel juhul, kui sama materjal oleks avaldatud pealkirja all «Õpilase hügieen» või «Ülevaade möödunud võistlustest». Pealkirjadena on võimalik kasutada hoiatusi (näit. «Ettevaatust, fotografeerin!»), protesteeringuid («Me ei luba»), mööndusi («See on hea»), küsimusi («Miks?»), materjalile vastavaid vanasõnu («Mida külvad, seda lõikad») jne. Ühelaadiliste pealkirjade esinemist ühes seinalehenumbris ei saa pidada soovitavaks (näiteks klasside nimetused pealkirjadena mingisuguse ülevaatliku teema käsitlemisel).

Üldnõudena peaks kõik seinalehes avaldatavad materjalid olema varustatud a u t o r i n i m e g a. Enamikus koollides peetakse kirjutiste osas sellest nõudest kinni, kuid joonistel ja fotodel puuduvad sageli andmed autori kohta. Hea oleks, kui avaldatavate materjalide juurde märgitaks peale autori perekonnanime ka klass ja «ametinimetus» (malevanõukogu liige, kehakultuurikollektiivi nõukogu esimees, V kl. sanitaarposti liige, internaadi 7. toa vanem jne.). See võimaldab lugejal objektiivsemalt hinnata joonistuste ja kirjutiste kvaliteeti ja annab selgust selle kohta, kas on tegemist isikliku seisukoha või teatava kollektiivi arvamusega. Nii on ka hõlpus hiljem jälgida, misugune pioneerirühm, klass või ring on olnud seinalehe töös aktiivsem, kust on enam kirjasaatjaid.

Esineb juhtumeid, kus noored autorid soovivad anonüümseks jääda, esitada oma töid varjunime all, eriti följetonide, karikatuuride jm. kriitilise materjali puhul. Kahtlemata ei tohi toimetuse rikkuda kirjasaatja õigust avaldada oma kirjutist nii, nagu ta heaks arwab. Kuid seda ei saa, eriti koolis, siiski soovitavaks pidada. Õige ühiskondliku arvamise kujundamiseks on oluline, et noored tahaksid ja julgeksid avalikult väljendada oma arvamust, kritiseerida kaaslaste puudusi otsekohele ja printsiipiaalselt. Seda tuleb toimetuse liikmeil, vajaduse korral õpetajate abiga, oma kaastöölistele selgitada.

Vahel tingib allkirja ärajätmise materjali vorm, näiteks kuulutused, telegrammid, liigendatult avaldatud reidide tulemused, kriitilised materjalid niisuguste pealkirjade all, nagu raamatu, vihiku vms. kaebus. Nooremas astmes tekitab huvi materjalide esitamine mõne muinasjutukan- gelase nime all (näit. «Buratino tutvub korrapidajate

tööga»¹. Sel juhul on toimetusel otstarbekas teatada vastava rubriigi või osa autoreist seinalehe lõpus, kus esitatakse andmed toimetuse kolleegiumi kohta (näit. «Kuu-lutuste külje koostas õpil. N.»). Samuti võiks toimida illustreeriva pildimaterjali autorite suhtes (näit. «Fotod — õpilased M. ja O., illustratsioonid ja kunstiline kujundus — õpil. L.»).

3. Materjali liigid²

Kõige olulisem materjal esitatakse juhtkirjas, mis paigutatakse seinalehes tavaliselt kõige silmapaistvamale kohale (tavaliselt vasakul äärmine veerg; temaatiliste numbrite puhul, mis on pühendatud ühele küsimusele, sageli ka keskele). Juhtkiri ei käsitle üksikfakti, vaid rõhutab kogu käsitletava küsimuse erilist tähtsust, näitab, mis on momendil koolikollektiivile kõige põhilisemaks ülesandeks (näit. kõnekultuur, vihikute kord, distsipliin, küpsuseksamid). Seepärast ei saa õigeks pidada seisukohta, et juhtkirjades peavad kajastuma ainult tähtsamad poliitilised sündmused, revolutsioonilised tähtpäevad ja pühad. Juhtkiri võib püstitada lugejate ette perspektiive, ära märkida edu ja saavutused käsitletaval alal, aga ka puudused ning teed nende likvideerimiseks.

Juhtkirja ei pea ega tohigi alati kirjutada õpetaja või mõni toimetuse liige, vaid kes tahes õpilane. Vormiliselt väldime siingi ühekülgset: juhtkiri võib olla kirjutatud kirja, pöördumise või artikli vormis. Ta peab nagu iga teinegi materjaliliik olema konkreetne, kuid mitte näidete-ga üle kuhjatud. Esitatakse ainult kõige iseloomulikuma-d ja ilmekamad faktid. Kõige sagedasem viga õpilaste seinalehes on see, et revolutsioonipühade puhul avaldatakse kohalike konkreetsete näideteta juhtkirju, mis paha-tihti on ka pikad ega leia seetõttu lugejaid. Kui aga ühis-kondlikud sündmused on artiklites seostatud lähema kollektiivi — oma kooli eluga, toob see õpilasi käsitletavale sündmusele lähemale ja pakub eriti noorematele õpilastele enam huvi.

¹ Vt. M. H. Антипова, Стенная газета в школе, Москва 1962, стр. 33.

² Tavaliselt eristatakse seinalehe kirjutistest kõneldes tervet rida eri žanre, näit. sõnum, korrespondents, artikkel, följeton, informatsioon, olukirjeldus jt. Et nende erinevuste mõistmine on õpilastele raske, kasutame siinkohal teistsugust liigitust.

Harilikult kuulub juhtkirja juurde vastav saatematerjal. Nii näiteks tutvustas J. Lauristini nim. Tallinna 16. Keskkooli pioneerimaleva nõukogu häälekandja «Punane Kaelarätt» numbris, kus juhtkirjaks oli «Ees seisavad uue malevanõukogu valimised» lugejatele tublimaid pioneere — malevanõukogu kandidaate ja tõi ära vastused ringküsitlusele teemal «Mida pead kõige huvitavamaks sündmuseks möödunud aastases pioneerielus?» Kui juhtkirjas on aga juttu näiteks ühiskondliku vara hoidmisest, siis on üsna loomulik, et ka kriitikanurgas tuuakse esile puudujäägid ja korrarikkumised samas valdkonnas.

Pisut erinevalt tuleb toimida algklasside õpilaste seinalehe toimetamisel. Et kirjutamine noorimatele algul tõsist vaeva valmistab, võib nende häälekandjas piirduda vägagi lühikeste teadetega toimuvatest sündmustest, parimatest õppijatest ja isetegevuslastest, töödest ja kohustustest. Rööbiti sellega avaldatakse klassis ja kodus koostatud kirjanditest parimaid. Ka iseseisvaid, kindla teemaga joonistusi kui sellele astmele lihtsamaid kaastöid võivad kõige nooremad toimetajad oma häälekandja veergudele tavalisest ohtramini paigutada. Juhtkirja saab siin asendada tavalise sõnumiga kõige olulisemast ning aktuaalsemast küsimusest. Saatematerjalina piisab paarist temaatilisest joonistusest samal teemal.

Ka vanemate klasside õpilaste seinalehes võib juhtkiri mõnikord puududa. Niisugusel juhul asendab seda mõni teine huvitav kirjutis üksiksündmustest, aktuaalset küsimust käsitlev kirjasaatja artikkel vms. Koolides püütakse sageli leida kalendriliste tähtpäevade puhul väljaantavate seinalehenumbrite juhtkirjade asendamiseks huvitavaid vorme. Nii avaldas Vaeküla Internaatkooli seinaleht «Noorus» 1962. a. pioneeriorganisatsiooni aastapäeva tähistamise puhul parima rühma «Rühm — seitseaastaku kaaslane» ja selle saavutuste kohta raportit kujutava joonistuste seeria. Lõbus näärileht ilmub sageli juhtkirjata. Ta tuuma moodustavad sobivalt valitud ja adresseeritud kingid õpilasperele või lugejate soovid uuele aastale. Neis peegeldub saavutatud edu ja leidub sõbralikke torkeid.

Peale juhtkirja ilmub seinalehes põhiliselt positiivseid kirjutisi, informatsioonilisi artikleid ja arutlevat ning kriitilist laadi materjali, samuti õpilaste kirjanduslikku oma loomingut. Antud liigitus on tinglik, teravaid piire materjali üksikute liikide vahele pole võimalik tõmmata. Sageli

leidub positiivses või kriitilises kirjutises analüüsi, arutlev materjal sisaldab nii positiivseid kui ka negatiivseid näiteid jne.

Positiivse hinnanguga kirjutise tähtsust meie koolide seinalehtedes sageli alahinnatakse — unustatakse, et positiivsete näidete varal saavutame kasvatustöös tihti suuremat edu kui halba kritiseerides. Positiivse materjali kasvatustõhku mõju tunnistavad ka õpilaste seisukohavõtud oma kooli seinalehtede kohta. Nii märgib Valga 1. 8-kl. Kooli VI kl. õpilane Maimu L.: «Ma sooviksin, et räägitaks või tehtaks jooniseid, kus on näha õpilaste käitumist, kas ebaviisakat või korralikku. Mõlemad on õpetuseks. Halbade külgedest õpid olema parem, headest külgedest võtad aga eeskuju ja soovid olla selle õpilase sarnane.» Mitmed õpilased avaldavad rahulolematust, et mõningad seinalehenumbriid on täis satiiri ja midagi head õpilaste elust esile ei tõsteta, nagu seda polekski.

Kõnesolevate kirjutiste hulka kuuluvad sõnumid nii üksikute õpilaste kui ka klasside, pioneerirühmade ja -salkade, komsomõligruppide ning kogu kollektiivi saavutustest. Need jutustavad edusammudest töös, annavad edasi paremaid kogemusi ja populariseerivad eesrindlaste saavutusi. Seinalehes kõneldagu ka sellest, kuidas õpilased kirjeldatud saavutusteni on jõudnud.

Pole õige piirduda ainult õppetöö eesrindlaste esiletõstmisega, vaid jutustada tuleb ka tublist sportlasest ja ise-tegevuslasest, heast seltsimehest, aktiivsest pioneerirühma või oktoobrilaste tähekesest juhust, osavast puutööringi liikmest, parimast kirjasaatjast. Hea on, kui toimetuse suudaks midagi esile tõsta ka nn. keskpärastes ja ulakavõitu õpilastest. On vaja näidata neid, kes veel hiljuti ei tulnud oma tööga toime, kuid nüüd saavad jagu kõikidest ülesannetest. On ju mõnikord püüdlikkus hinnatavamgi kui saavutus. Toimetajad peaksid silmas pidama M. Kalinini sõnu: «Tungivalt soovitame teile rohkem tähelepanu pöörata keskmistele töölisele, neid esile tõsta, näidata nende tööd... seinalehtedes.»¹ Niisugune tähelepanek tiivustab nii lugejaid kui ka neid, kellest kirjutatakse. Eriti on see märksam noorema kooliea kohta.

---

¹ M. I. Kalinin, Kommunistlikust kasvatusesest, Tallinn 1947, lk. 133.

Paljudel koolidel on tavaks pidevalt avaldada positiivset materjali eri rubriikides, mis kannavad nime «Meie saavutusi» või «Mis meid rõõmustab». Vaeküla Internaatkoolis on eraldatud osa seinalehest nn. autahvliks, kuhu paigutatakse järjekindlalt tublimate õpilaste fotod paarirealise kirjutisega.

Informatsioonilised kirjutised aidaku õpilastel kursis olla kogu kooli eluga ja äratagu selle vastu huvi. Siia kuuluvad ka õpilaste silmaringi laiendavad populaarteaduslikku laadi artiklid teaduse ja tehnika valdlast, leiutustest ja avastustest, ajaloolistest sündmustest, suurmeeste tähtpäevadest. Mõistagi ei tohi informatsioon täita kogu seinalehte, ta olgu napisõnaline.

Lühiinformatsioon koondustest ja kohtumistest, kogusse tulnud uutest raamatutest, võistluste ja konkursside käigust ning uutest rekorditest jne. on soovitav paigutada ühise pealkirja alla, nagu «Pioneerlaste nõuete täitmisest», «Meie konkurss», «Kuidas me korda peame», «Meie abi lapsevanemaile», või koondada alalistesse rubriikidesse, nagu «Nädala uudised», «Kroonikat», «Mõne reaga», «Lühidalt kõigest». Trükisõnalisest ajakirjandusest tuttavaks saanud ja kulunud rubriikide pealkirju tuleks vältida. Tüütavalt sageli esitatakse koolide seinalehtedes informatsiooni näiteks pealkirja all «Kas teate, et...» Lühiteated on otstarbekas üksteisest eraldada punktikeste või tärnikestega või iga uus teade esile tõsta tavalisest suurema või kaunistatud algustähe kasutamisega.

Lühiteadetega ei saa piirduda sel juhul, kui on tegemist ülekoolilise sündmusega, mille toimumisest kogu õpilaspere niigi on teadlik. Sellised teated, nagu «3. detsembril toimus koolipidu, kus draamaring lavastas näidendi «Saabastega kass»» või «12. mail oli ülekooliline spordipäev», ei paku lugejale midagi uut. Niisugune informatsioon sarnaneb aruandlusega võõrastele. Seinalehe lugejad ootavad selle asemel hinnangut: kuidas üritus õnnestus, missugused olid saavutused ja kordaminekud, millised puudused esinesid. Mõnerealine informatsioon ülekoolilise sündmuse kohta tuleb arvesse propageeriva eelteatena.

Arutlematerjal võib olla kaheksa: 1) kirjutis, mis tõstatab probleemi, analüüsib sündmusi jne., kuid ei eelda tingimata lugejate sõnavõtte järgmistes numbrites; 2) mõne probleemi ulatuslikum arutlus mitmes järgnevas seinalehe numbris. Viimast esineb paraku õpilaste seinalehtedel sagedasti.

lehtedes harva. Tõsi, sellised arutlused nõuavad head organiseerimist, kuid nende kasvatuslik mõju peaks olema tõhus¹.

Arutlemiseks on sobiv esitada mitmesuguseid käitumisprobleeme, inimestevahelisi suhteid jms. Orienteeruda võib kas kogu õpilaskollektiivile või teatavale vanuseastmele.

Arutlust saab alustada mõne konkreetse fakti kirjeldusega, mille kohta oodatakse õpilastelt hinnanguid, üleskutse või ettepanekuga, millele oodatakse toetust või põhjendatud vastuseisu, või otsese küsimusena. Näiteks on heaks arutluse lähtekohaks kirjutis ebausklikust tütarlapselt pealkirja all «Must kass läks üle tee» või isemeelsest õpilasest teemal «Miks tal sõpru ei ole?», küsimused, nagu «Miks Sa astusid pioneeriks?», «Mis on õnn?» jne. Mida tabavamalt ja täpsemalt on küsimus formuleeritud, seda huvitavamaid ja selgemaid vastuseid võib oodata.

Arutlused võivad äratada ka õpilaste fantaasiat. Näiteks vastamine küsimusele «Millisena kujutan õppetundi tulevikus?» nõuab peale ettekujutuse kaasaja tehnilistest võimalustest ja võib-olla kriitilise suhtumise õpilaste käitumise kohta tunnis ka fantaasiat.

Vastused tõstatatud küsimusele võivad olla individuaalsed või kollektiivsed. Viimasel juhul on oluline, et kollektiivi — klassi, pioneerirühma või komsomoligrupi nime all avaldatud kirjutises peegelduksid tõesti kollektiivi seisukohad, et materjal oleks eelnevalt läbi arutatud. Kõikide üksikõpilaste arvamuste avaldamiseks ruumi muidugi ei jätku. Toimetus valib neist välja ilmekamad, huvitavamad.

Seisukohavõtud käsitletava probleemi kohta võivad läbida mitu seinalehenumbrit, kuid nende avaldamine ei tohiks venida liiga pikale. Arutlus, eriti juhul, kui on avaldatud vastukäivaid arvamusi, lõppegu toimetuse liikme, õpetaja või käsitletavat probleemi hästi tundva õpilase kokkuvõtliku kirjutisega. Siin on sobiv koht anda sisutihe ülevaade neist arvamustest, mida pole seinalehes terviklikult avaldatud, tutvustada lugejaid sellega, kui palju vastuseid üldse laekus, ja anda probleemi lõplik lahendus.

NLKP Keskkomitee juunipleenum kohustas «... ühiskondlikke organisatsioone aktiivsemalt kasutama ideolo-

¹ Vt. Цветов, А., Юный редактор стенной газеты, Ленинград 1954, стр. 28—30.

gilises töös kriitikat ja enesekriitikat kui võimsat vahendit iga üksikisiku ja kogu kollektiivi kasvatamiseks kommunistliku ideelisuse ja eetika vaimus.»¹ Ka kooli seinalehes on kriitika selle mitmekesisest vormides peaaegu vältimatuks lõiguks. See on moraalne hukkamõist, mis peab kollektiivi huvidest üleastujat kasvatama. Tavaliselt täidabki õpilaste seinalehes avaldatud kriitika oma ülesannet. Kriitiliste materjalide mõjust kaasõpilaste käitumisele ja õppimisele kõnelevad õpilaste seisukohavõtud ses küsimuses: enamik küsitletud õpilasi (135-st 112) märkis kriitika positiivset mõju ja tõi selle kohta näiteid, ainult 23 õpilast olid teistsugusel arvamusel. On küllalt iseloomulik, et vanemates klassides, kus väärseletsimehelikkuse tunne on tugevam, püütakse ka kriitika mõju eitada: 23 eitavast vastusest kuulub 18 VIII—X klassi õpilastele (küsitletud õpilasi selles astmes 59) ja ainult 5 V—VII klassi õpilastele (küsitletud õpilasi 76). Et aga kriitika sellegi vanuseastme õpilasi päris ükskõikseks ei jäta, sellest kõneleb Vaeküla Internaatkooli VIII klassi õpilane Mai L.: «Eelmisel aastal kirjutas keegi Laulik Kaie nime all ägeda rahvaluulevormis laulu IX-a klassi õpilaste kohta. Seda laulu arutati mitu nädalat. Kõik olid solvunud ja töötasid, et nad mitte kunagi ei tunnusta seda kriitikat ega paranda end, aga ometi parandasid, ilma et keegi ise seda oleks märganud.» Laulik Kaie kriitika tabavust märkisid ka mitmed teised sama klassi õpilased.

Huvitav on ka asjaolu, et poisid on need, kes ei taha kriitika mõjuvust tunnustada (eitava vastuse on andnud 16 poissi 59-st ja vaid 7 tütarlast 76-st). Vestlusest õpilastega, keda on seinalehes kritiseeritud, selgub, et peamiseltks motiivideks, miks ennast kriitika mõjul parandatakse, on piinlikkus ja häbitunne. «Pole kuigi meeldiv mitu nädalat seinal rippuda», «Kellele see meeldib, kui sind kogu aeg narritakse», «Hakkasin paremini õppima, et mitte enam seinalehte sattuda» — nõnda kirjutavad õpilased vastustes ankeediküsimustele.

Ülekoolilises seinalehes avaldatud kriitika ulatub isegi väljapoole kooli; sellest kõnelevad kõige erisugusemad reageerimised avaldatud materjalidele. Tartu 3. Keskkooli vanemate klasside õpilaste seinalehe tööd juhendaval õpe-

¹ NLKP Keskkomitee pleenumi otsused. Juuni 1963, Tallinn 1963, lk. 15.

tajal on olnud tegemist isegi VIII kl. õpilase emaga, kelle tütar kritiseeriti seinalehes õpilasele sobimatu soengu pärast. «Pange siis parem mind seinalehte,» pahandas lapsevanem, «mina käskisin oma tütrele lokid teha!» Teine lapsevanem jutustas aga õpetajale naerdes, kuidas kodus puhkes riid tütre ja selle noorema venna vahel, sest viimane julges koduski kõnelda kriitikast, mis tütarlapse kohta seinalehes avaldati.

Ent mõningate õpetajate arvamuste ja õpilastelt ankeedi põhjal laekunud vastuste hulgas on ka selliseid, mis panevad tõsiselt järele mõtlema, miks kriitilised materjalid alati oma eesmärgi ei saavuta. Nii kirjutab Valga 1. 8-klas-silise Kooli VIII kl. õpilane Volli A.: «Seinalehes avaldatud kriitika mõjub õpilastesse parandavalt. Nad ei müra nii palju ja õpivad paremini. Kuid esineb ka teistsuguseid tagajärgi: mõni vihastub sellest ja hakkab veel hullemini mürama ja halvemini õppima.» Vaeküla Internaatkooli X kl. õpil. Anne K. arvab: «Väiksemad õpilased on muidugi sellest puudutatud, et neist kriitiliselt kirjutatakse, kuid suuremad ainult naeravad selle üle, löövad käega ja ütlevad, et mis see teiste asi on.» Sama klassi õpilane Uno A. avaldab järgmise arvamuse: «Et kriitika õpilaste käitumises silmanähtavat muudatust oleks toonud, pole märgata. Vahest on süüdi kriitika, sest kriitika ja kriitika vahel on vahe.»

Need seisukohad viitavad sellele, et kriitika pole mitte üksnes levinumaid ja tõhusamaid, vaid ühtlasi nõudlikumaid ja rohkesti takti nõudvaid materjaliliike.

Eelkõige peab kriitiline materjal olema konkreetne ja printsiipiaalne, tuginema kontrollitud faktidele.

Rangelt tuleks vältida sellise materjali avaldamist, mis võiks esile kutsuda ironilise suhtumise seinalehes tehtud kriitikasse. Näiteks kirjutab VI kl. õpil. Aarne P.: «Mind huvitavad seinalehed sellepärast, et seinalehe toimetajad oskavad isegi siis kritiseerida niimoodi, et see mõjuks, kui nad pole sellest teadlikud, kuidas see asi tõepoolest oli. Ma tahaksin edaspidi näha oma seinalehes niisuguseid kriitilisi materjale, mis vastaksid rohkem tõeale kui mõningad praegused materjalid...»

Kriitilise materjali laekumise korral seisab toimetuse ülesande ees igakülgset kaaluda, kas selle avaldamine on vajalik ja kas see võib mõjuda kritiseeritavasse positiivselt. Kritiseerida avalikkuse ees võib ikkagi ainult sel

juhul, kui on rikutud kollektiivi huve või igale kollektiivi liikmele esitatud kõlblusenorme. Kui on tegemist üksiku eksimusega, mida normidest üleastunu pole pealegi sooritanud tahtlikult, vaid kogemata (näit. mänguhoos akna lõhkumine), ei tohiks rutata selle avalikkuse ette toomisega. Arvestades, et seinalehte loevad kõikide klasside õpilased, loevad kõik õpetajad ja kooli külastavad lapsevanemad jt. külalised, tuleks siinkohal küll juhinduda A. S. Makarenko sõnadest: «Kasvatades igal sammul eneskriitikat, ergutades kasvandike püüdlust paljastada puudusi asutuse töös ... tuleb samal ajal kasvatada ka uhkust, armastust oma asutuse vastu, soovi, et see oleks heas kuulsuses. Seepärast on kohalike ebaõnnestumiste ja sisemiste hõõrumiste teatavakstegemine igale vastutulijale kollektiivi seisukohalt hukkamõistetav tegu.»¹ Väiksemate eksimuste korral on sageli tõhusam kriitika klassi või rühma seinalehes.

Faktide õigsuse ja sobivuse kontrollimisel on toimetusel parimaks teeks pöörduda kritiseeritava õpilase rühmanõukogu esimehe, komsomoli grupiorganisaatori, pioneeriühma juhi, klassijuhataja või vanempioneerijuhi poole. Need isikud on tavaliselt kursis sellega, kus, millal ja millest tingituna negatiivne juhtum toimus, ja võivad paremini otsustada materjali avaldamise vajalikkuse üle. Samuti võimaldab selline eelnev vestlus toimetusel tutvuda kritiseeritava individuaalsete omadustega ja neid arvestada kriitikale sobiva vormi leidmisel. Kritiseeritava endaga pole jutuajamine enne lehe ilmumist vajalik, vastupidi, see isegi vähendaks seinalehe materjalide mõjuvust.

Kriitiline materjal kooli seinalehtedes peab võimaluse korral näitama, mis on puuduste põhjuseks ja kuidas on võimalik neid kõrvaldada. Kritiseeritav peab mõistma, mida ja miks talt nõutakse. Just seda nõuet peavad kooli seinalehe toimetajad haruharva silmas.

Seinalehes tuleb vältida niisugust kriitikat, kus süüdlane pole otseselt, nimeliselt esile toodud, vaid ainult viidatakse, et teatavaid puudusi õpilaskollektiivis esineb. Näiteks võime lugeda mõne kooli seinalehest, et pioneeride hulgas leidub veel neid, kelle õppeedukus on madal, et

¹ A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatusesest, Tallinn 1954, lk. 211.

kõik õpilased ei hoiä küllaldaselt ühiskondlikku omandit ega austa kooliteenijate tööd. Sellist viisi põhjendatakse tavaliselt taktitundega ja lootusega, et küllap asjaosalised ise mõistavad ja oma järeldused teevad. Eriti püüavad kindla adressaadiga kriitikat vältida vanemad õpilased, algklasside õpilased on siin siiramad ja julgemad. Kuid üldsõnaline kriitika on ainult kriitika möe pärast, kasvatustlikku mõju avaldab see vaid üksikjuhtudel, nimelt siis, kui kritiseeritav on kujutatud nii iseloomulike joonte abil, et kaasõpilased ta niikuinii ära tunnevad (näit. väga hästi tehtud karikatuur).

Tihti näeme, et ühe ja sama põhjuse tõttu satuvad teatud õpilased korduvalt seinalehte. Täiesti taunida seda praktikat ei saa, aga soovitada ka mitte. Kui kriitika väärnähtust ei likvideerinud, ei või asja sinnapaika jätta. Vahel aitab sama küsimuse käsitlemine eelnenust erinevas vormis, kuid paraku harva. Sagedamini tekitavad üksteise järel avaldatud kriitilised märkused opositsiooni, trotsi ja isegi üleolekut — et ei minust nii hõlpsasti jagu saada. Õigem on sel juhul rakendada teisi mõjustamise vorme.

Noori toimetajaid tuleb kriitiliste materjalide redigeerimisel hoiatada erapoolikuse eest. Oma klassikaaslasi heameelega seinalehes ei arvustata, meelsamini jäetakse käsitlemata ka kooli populaarsemate õpilaste eksimused. Seevastu on tütarlapsed peaaegu alati valmis kritiseerima poisse ja vastupidi ning üsna kergekäelised ollakse ka kriitiliste materjalide avaldamisega nende õpilaste kohta, kes varasema käitumise või halva õppimisega on juba kaotanud õpetajate ja kaaslaste poolehoidu. Ühelgi juhul ei tohi seinaleht kujuneda isiklike arvete õiendamise areeniks.

Kasvatuse mõttes on vägagi oluline, et ka üldiselt tublide õpilaste ja klasside eksimusi õigeaegselt kritiseeritaks. Kooli paremiku hoiak ja suhtumine neid puudutavasse kriitilisse materjali võiks olla eeskujuks teistele. Samuti on hea, kui seinalehe kriitikanurka ei satuks ainult distsiplinirikkujad ja õppetöös halvasti edasijõudvad õpilased, vaid kriitikanool oleks suunatud ka nende õpilaste negatiivsetele omadustele, kes korra suhtes ei eksi. Tahtejõuetus, saamatus ja passiivsus, egoism ja karjerism, ühekülgus ja isikliku arvamuse puudumine on omadused, mis jõudsasti areneva umbrohuna vohavad, ja kui neile piiri ei panda, on nende omanikud hilisemas elus sageli halvemad

inimesed kui tänased distsipliinirikkujad. Teravalt peaks toimetus reageerima ka kodudest õpilaste hulka kandunud igandlikele nähtustele, nagu ebausku, negatiivne suhtumine teistest rahvustest lastesse, lääne mandunud kultuuri austamine, kollase kirjanduse lugemine, mineviku pimesi ülistamine jne.

Mida tugevam on koolikollektiiv, mida õigemini on välja kujunenud ühiskondlik arvamus, seda julgemini võib seinaleht kasutada kriitikarelva. Mõistagi ei tohi kriitika täita kogu seinalehte. Pidu- ja pühadenumbrites peab olema kriitikaga üsna tagasihoidlik, parem on siin seda üldse vältida; kollektiiviga ühine rõõm, ühised traditsioonid ja peomeeleolu kasvatavad niisugusel korral enam kui selle rõõmu rikkumine.

Vormi suhtes esitab kriitika toimetusele suuri nõudmisi. Tõsiselt tuleb mõelda sellele, et ebaõige tooniga võib saavutada soovitud otse vastupidiseid tulemusi. Õpilasi paneb mõtlema vastandamine ja võrdlemine. Nii esitas Vaeküla Internaatkooli seinaleht «Noorus» rööbiti konkreetsete andmetega, kui suuri summasid kulutab riik igal aastal iga õpilase kohta ja kooli kohta tervikuna, kriitilist materjali, kuidas vastavad mõned õpilased sellele partei ja valitsuse hoolitsusele.

Populaarseimaks kriitilise materjali esituslaadiks on satiir ja huumor. Karikatuure ja följetone soovib näha oma seinalehe veergudel enamik õpilasi, isegi need, kelle käitumine on saanud kriitika objektiks. Vaeküla Internaatkooli õpilased peavad seetõttu kriitikanurka kõige loetavamaks osaks oma «Nooruses», öeldes: «Kriitikat seinalehes loetakse alati, teisi artikleid harvemini, tähtpäevalisi materjale peaaegu mitte kunagi.» Õige on paigutada satiirilise materjal ühtekokku, mitte laiali paisata üle kogu seinalehe. Peaaegu kõikidest kooli seinalehtedest leiamegi eraldi satiirinurga. Siin avaldatakse järjekindlalt kriitilist materjali püsivate ja küllalt leidlike pealkirjade all, nagu «Pahede konveier» (Orissaare Internaatkooli «Sulesäde»), «Majakatule valgusel» (Tallinna 16. Keskkooli «Majakas»), «Meie ohakad» (Vaimõisa 8-kl. Kooli «Võitlev Sõna») jne.

Satiiri eesmärgiks on teravalt välja naerda vigu ja puudusi ning nende kandjaid. Ta lubab küll hüperboliseerimist, kuid faktide moonutamine on siingi keelatud. Satiirilisel materjalil nõutakse eelkõige tabavust ja löövust.

Õpilased on selles osas üsnagi leidlikud. Näiteks toob Tallinna 1. Keskkooli «Pioneerilõke» väärnähtused esile omapäraste rekorditena: esitatakse paremusjärjestus üli-aeglases lugemises raamatukogu andmete põhjal, tuuakse esile, kes külastavad kõige harvemini juuksurit, kes tarvitavad kõige vähem vett ja seepi, kes on kõige pikema unega jne. Tallinna 22. Keskkooli pioneerimaleva häälekandjas esitatakse nääriivanale järgmised soovid: «Too, palun, VI-b klassi tüdrukutele hästi palju blankette võimlemistundidest vabastamiseks ja poistele tennisepalle prügikasti märki viskamiseks.»

Satiirinurga teravust (ent mitte mõjuvust) aitab mõnevõrra vähendada heatahtlik huumor. Ka karikatuurid võiksid aeg-ajalt vahelduda sõbralike šaržidega.

Kriitikanurka kuulub ka kritiseeritava vastus või teadaanne tema reageerimisest kriitikale. Sellegi omapärase kaastöövormi hankimisel peab toimetuse ilmutama aktiivsust.¹ Peale suuliste meeldetuletuste aitavad siin mõnevõrra kaasa otsesed pöördumised seinalehes kritiseeritava või tema klassikollektiivi poole, nagu «VI-b klassi aktiivile. Mida olete ette võtnud mürgeldajate parandamiseks? Vastata seinalehe kaudu!» (Tallinna 1. Keskkooli «Pioneerilõkkest»).

Kui kritiseeritav ise ei vasta, on toimetuse kohustuseks lugejaid informeerida, missugust mõju kriitika avaldas.

Mõeldud lugemiseks oma kollektiivile ja seetõttu kirjanduslike katsetuste suhtes trükistest mõnevõrra vähenõudlikum, peaks kooli seinaleht olema noorte sulemeistrite esimeseks avaldamiskohaks. Otse vältimatu on kirjandusliku omaloomingu avaldamine seinalehe veergudel neis koolides, kus puudub kirjanduslik almanahh, seega enamikus vabariigi koolides. Esimeste kirjanduslike katsetuste ilmumine, võimalus, et teised neid lugeda saavad, ergutab noori sõnakunstnikke, sunnib neid nõudlikumale viimistlustööle, kasvatab neid. Teiselt poolt saavad seinalehe kaudu lugejad tutvuda oma kaasõpilaste kirjandusalaste saavutustega ja mõnigi kord tekitavad need õpilastes tahet ka ise katsetada. On üsna tavaline, et murdealiste noorte loomishuvi suundub kirjanduse, eriti luule alale. Kuid samas häbenetakse oma katsetusi ja var-

¹ Õpetaja abist kriitilistele materjalidele vastuse organiseerimisel vt. lk. 70—71.

jatakse neid, eriti täiskasvanute ees. Regulaarne õpilaste kirjandusliku omaloomingu avaldamine peab aitama võimalikku valehäbi kaotada.

Kui tavaliselt nõuame seinalehe materjalilt, et see oleks koolieluga seotud, siis kirjandusliku omaloomingu temaatika on mõistagi tunduvalt vabam. Keskkoolinoori huvitab loodus, vanemas koolieas köidavad inimeste hingeelu probleemid. Kui neil teemadel kirjutatud luuletused ja proosapalad sisult ja vormilt rahuldavad, peaks need seinalehes avaldatama. Valdavaks materjaliliigiks need siiski kujuneda ei tohiks.

Kirjanduslikult omaloomingult nõuame enam kujundilisust, väljendusrikkust ja ilmekust kui tavaliselt informatsiooniliselt või arutlevalt kirjutiselt. Niisuguste luuletuste ja proosapalade avaldamine, mis sisult on küll sobivad, aga vormilt küündimatud, ei õigusta ennast. Olgu seinalehe tööd juhendav õpetaja kes tahes, kirjandusliku omaloomingu avaldamisküpsuse üle otsustajaks ja viimistluse juhendajaks peaks jääma ikkagi vastava klassi eesti keele õpetaja või kirjandusringi hooldaja. Siingi on õpetajal vaja ohtrasti taktitunnet: tähelepanu juhtimine vigadele ei tohi noorelt autorilt võtta usku oma võimetesse ega halvata loomistungi. Kui aga lubada liiga kergekäeliselt tuua ilukirjanduslikke katsetusi avalikkuse ette, tekib õpilastel pahatihti iseteadvus ja upsakus.

Paljudes koolides avaldatakse regulaarselt omaloomingu nime all parimaid klassi- ja kodukirjandeid. Seda moodust võib vahetevahel, eriti algklasside osas, kasutada, et ergutada õpilasi kaastöö tegemisele. Kõne alla tuleb see ka siis, kui on tegemist väga hea kirjandiga, millest teiste klasside õpilastel oleks palju õppida, või kirjandivõistluse parimate töödega. Niisugustel teemadel kirjutatud tööde avaldamine, mille on läbi töötanud kogu klass, ei tohiks ühelgi juhul reegliks kujuneda. Pealegi ei sobi vanemate klasside õpilaste kirjandid seinalehte juba oma pikkuse poolest.

Kooli seinaleht ei ole ainult kirjandusliku omaloomingu avaldamiskohaks, vaid ka loominguiliste katsetuste initsiaatoriks. Võistluste ja konkursside väljakuulutamisest teatab ka seinaleht, ta tuletab võistlusest osavõtjaile meelde tööde laekumise tähtpäevi, teeb kokkuvõtteid ja tutvustab kogu kooliperele tulemusi ja paremaid autoreid. Aeg-ajalt võiks ka toimetus ise välja kuulutada mõne

kitsamapiirilise võistluse, näiteks parima kirjutise saamiseks mõnel kindlal teemal.

Kõik, mis eespool on öeldud kirjandusliku omaloomingu temaatika, kvaliteedi, juhendamise ja võistluste organiseerimise kohta, on põhijoontes maksev ka joonistuste ning kunstiliste fotode suhtes.

4. Võimalusi vormi mitmekesistamiseks

Õpilaste huvi seinalehe vastu ei vaibu, kui peale muu on hoolitsetud ka vahelduse eest, seda nii sisu kui vormi osas. Heaks vahelduseks artiklile on kiri või muinasjutt. lühisõnumeid võib asendada telegramm või kuulutus, vaheldust pakub ka intervjuu, ringküsitus jne. Vaatleme lähemalt mõningaid võimalusi materjali mitmekesistamiseks.

Seinalehe järjekordse numbri ideelise mõtte paremaks esiletoomiseks kasutatakse sageli artiklite jaoks määratud pinnal *loosungit*, mis on pühendatud püstitatud eesmärgi saavutamisele. Hästi toimivad need seinalehe väljaandjad, kes siingi väldivad trafaretseid fraase ning sobiva loosungi otsinguil pöörduvad rahvaluule ja sõnameistrite loomingu poole. Näiteks võib õnnestunuks lugeda Tallinna 16. Keskkooli vanemate klasside õpilaste seinalehe «Majakas» Lenini päevadele pühendatud numbrisse paigutatud loosungit: «Ainsaks ja õigeaks teeks suure Lenini tõde on» (J. Smuul).

Kiri võib asendada positiivse hinnanguga, kriitilist või üleskutsuvat kirjutist, ta võib olla ka arutluse lähtesõnumiks. Seinalehte paigutatakse need väljastpoolt saabunud kirjad, mis õpilasperele huvi pakuvad. Nii leiame Tallinna 1. Keskkooli «Pioneerilõkkest» kõrvuti kirjutisega «Pioneeridel on külaline» sama külalise Alma Vaarmani tervituse pioneeridele. Tallinna 18. Keskkooli «Leninlane» tõi ära kino «Lembitu» direktori kirja kooli direktorile, kus palutakse avaldada tänu neljale pioneerile hea korrapidamise eest lasteseansil.

Ent kirjad võivad olla ka satiirirelvaks. Näiteks artiklist, mis kõneleb vihikute, raamatute jm. koolitarvete halvast hoidmisest, võib saada raamatu kaebus, koolipingi kiri teatavale klassile. Mitmeid väärnähtusi saab kritiseerida näiteks näarivana kirjas koolile.

Telegramm on lähedane kirjale, ainult lühem ning sisutihedam. Telegrammi vormis teatatakse seinalehes saavutustest ja õnnitletakse töövõitude puhul, tervitatakse värskeid oktoobrilapsi, pioneere ja kommunistlikke noori. Üleskutsuvat laadi on näiteks järgmine telegramm, kus kooli nimetusele ja aadressile järgneb tekst: «Lendame. Saabume peatselt. Muretsege kortereid. Kuldnokad.» Konkreetsetele õpilastele või klassidele adresseeritud telegrammides on võimalik juhtida tähelepanu väärnähtustele: Marit õnnitletakse kahtede rekordi saavutamise puhul, haiguspisikud avaldavad tänu VI rühma poistele heade elutingimuste loomise eest internaadis jms.

Väga levinud materjalivormiks meie koolide seinalehtedes on küsimus ja intervjuu. Enamik küsimusi on kriitilist laadi, kas siis retoorilised, näiteks: «VIII klass, kus seinalehe satiirinurk?» (Vaeküla Internaakooli «Noorus»), või sellised, millele oodatakse vastust seinalehe kaudu, näiteks:

«Avalik küsimus Mati Soosaarele.

Millal Sa parandad akna, mille lõhkusid?»

(Tallinna 1. Keskkooli «Pioneerilõke»)

«Toimetus tunneb huvi...

Juba kolmas kord pole meie kooli õpilaste komsomoli-organisatsiooni tööst midagi kirjutatud. Kas pole midagi kirjutada või pole kirjutajat?

Palume vastata!»

(Valga 1. 8-kl. Kooli «Meie Elu»)

Otsest küsimust selleks, et järgneks arutus ja hinnangu andmine mõnele nähtusele, kasutakse meie seinalehtedes harva (vt. arutlev kirjutis lk. 41—42). Mõnevõrra enam leidub ringküsitusi. Nende puhul kogub toimetus, küsimust varem seinalehes avaldamata, paljudelt õpilastelt ja õpetajatelt, samuti mitmetelt kollektiividelt arvamusi ja hinnanguid mõne probleemi või sündmuse kohta ja avaldab neist kokkuvõtte, samuti huvitavamad vastused. Nii leiame õpilaste seinalehtedest küllaltki mitmekesist materjali vastustes küsimustele, nagu «Mida soovite uueks õppeaastaks?» (Vaeküla Internaakooli «Noorus»), «Missugust sündmust pead möödunudaastases koolielus huvitavamaks?» (Tallinna 16. Keskkooli «Majakas») jms. Sellised materjalid on mitte ainult huvitavad lugeda, vaid nad aitavad õpilasorganisatsioonidel järgnevate plaanide koostamisel arvestada ka õpilaste soove. Ja kui teiste

mõtete kõrval leiavad õpilased kooliteenija sügav-tõsise soovi uueks aastaks: «Et õpilased hindaksid rohkem teiste töövaeva, teeksid paremini jalad puhtaks...» (Vaeküla Internaatkool), paneb see ehk mõnegi järele mõtlema.

Sageli võib toimetuse küsimus olla tõukeks huvitavate ürituste korraldamisele pioneerirühmades ja klassides. Nii näiteks reageeriti Valga 1. 8-kl. Koolis, kus pioneerimalev kannab Zoja Kosmodemjanskaja nime, elavalt «Meie Elu» toimetuse küsimusele, kuidas tähistatakse rühmades Zoja surmapäeva. Järgmises seinalehenumbris, mis ilmus Zoja surmapäevaks, 29. novembriks, avaldati iga pioneerirühma raport tehtust ja sellest, mis kangelase mälestuseks on veel teksil.

Intervjuud kasutame seinalehes niisugusel korral, kui tahame intervjuueeritava tähtsust rõhutada, kui õpilasel endal on piinlik kirjutada oma headest tegudest ja saavutustest, aga ka lihtsalt vormi mitmekesistamiseks. Kui intervjuus tõstetakse esile saavutusi, tutvustatakse parimaid töökogemusi, on asjakohane lisada intervjuueeritava foto.

Intervjuu kaudu võime õpilaspere ees püstitada perspektiive (vanempioneerijuht kõneleb, missuguseid sündmusi võivad oodata pioneerid eeloleval aastal, kehakultuurikollektiivi nõukogu esimees jutustab toimuvatest võistlustest jne.) ning propageerida üksikuid üritusi ja ringide tööd (maastikumängu staap tutvustab lugejaid ettevalmistustöödega, mõni ringijuht või hooldusõpetaja ringi tööplaaniga). Intervjuu aitab levitada töökogemusi ja pakkuda eeskujusid (värske rekordimees jutustab rekordi sünnist ja sellele eelnevatest treeningutest, kooli endine õpilane tegevusest oma töökohas ja koolis omandatud teadmiste vajalikkusest), aga ka anda informatsiooni ja tagasivaatavalt analüüsida toimunut (kooli komsomolialorganisatsiooni sekretär kõneleb kommunistlike noorte vabariiklikust kokkutulekust ja headest ning halbadest külgedest oma kooli koondrühma töös, treener avaldab arvamust korvpallimeeskonna esinemise kohta linna esivõistlustel). Näiteks said Taebla 8-kl. Kooli pioneerid oma seinalehes intervjuu vormis antud «Jutuajamisest Reet Nurgesega» selgeks, milles seisneb hea õppimise «saladus» ja kuidas jaotada aega nii, et seda ka klassiväliseks tööks jätkuks.¹

¹ M. Sikk, Miks just need? «Säde» 14. III 1962.

Mitmetes kirjutistes võivad avalduda ettepanekud ja üleskutsed õppe- ja klassivälise töö paremaks korraldamiseks. Kuid üleskutse võib seinalehes esineda ka iseseisva materjalina. Nii leiame ühest Tallinna 1. Keskkooli «Pioneerilõkke» müllusest numbrist järgmise üleskutse:

«Tallinna 1. Keskkooli õpilased!

Palume iga õpilast, kes teab meie maleva ajaloo kohta andmeid või fotosid (alates 1940. aastast kuni käesoleva ajani), anda need VI-b klassi õpilase Tiia Õuna kätte.

Toimetus.»

Tallinna 1. Internaatkooli 1962/63. õppeaasta esimene seinalehenumber sisaldas üleskutse seinalehe aluse uue kavandi ja nime saamiseks; Tallinna 16. Keskkooli «Majakas» ja «Punane Kaelarätt» innustavad igal aastal koguma õpilasi vanapaberit ja -metalli, esitades näitlikult konkreetseid andmeid, kui suurt tulu toob see rahvamajandusele; Tõrva 8-kl. Kooli pioneerimaleva nõukogu tutvustas oma häälekandjas «Tungal» parimaid raamatulevitajaid ja kutsus teisi pioneere neid järgima.

Mitmed õpilased avaldavad sageli soovi, et seinalehes ilmuks nuputamisnurk, ilmuks ristsõnu, mõistatusi ja viktoriine. Mõistatuste, eriti aga ristsõnade koostamine nõuab teadmisi ja oskust, nende lahendamine samuti, seepärast võib nende avaldamist kooli seinalehes igati tervitada. Seinalehe vormi arvestades ei saa aga avaldatavad mõistatused (rist sõnad, võtme-, spiraal- ja silp-mõistatus jne.) olla liiga keerukad ja suured. Paremini oleks piirduda selliste nuputamisesannetega, mis ei ole seotud joonisega. Et aga ka vormilt lihtsate mõistatuste lahendamine ärataks huvi, nõuaks samuti teadmiste avardamist nagu ajakirjanduses ilmuvad mõistatused, peaks nendegi temaatika olema põhiliselt seotud kooliga ja siin toimuvate sündmustega. Sellised küsimused, nagu *tublim rühmajuht, IV-a klassi parim õpilane, rekordiomanik 3 km suusatamises* jne., on ühtlasi parimate esiletõstmise vahetevahel võib koostada ka kritiseerivaid mõistatusi, kus vastused peavad esile tooma väärnähtusi koolielus.

Viktoriinide koostamine on mõnevõrra hõlpsam, nende avaldamine seinalehes ja lahendamise tehniliselt lihtsam. Seetõttu võib viktoriine avaldada ka seoses tähtsamate sündmustega, mida seinalehes käsitletakse: Lenini

päevadel V. I. Lenini elust ja tegevusest; raamatunädala puhul noorsookirjandusest; mõne kirjaniku tähtpäeva puhul tema elust ja loomingust; keemiaringi koosoleku eel keemiast jne.

Mõistatus on samasugune materjal kui iga teinegi, seetõttu tuleks ka mõistatuse koostaja nimi teha teatavaks seinalehe lugejatele. Koos mõistatusega peaks selle koostaja toimetusele teatavaks tegema ka mõistatuse lahendused, vastused viktoriini küsimustele jne. Enesestmõistetavalt kuulub lahendustest mittekõnelemine toimetuse ametisaladuste hulka.

Igasuguste mõistatuste ja viktoriinide loomulikuks jätkuks on vastuste ja lahenduste avaldamine järgmises numbris. Lahenduste saatmiseks toimetusele on kaastöökasti olemasolu hädavajalik. Kui lehe ruum lubab või kui lahendusi laekub vaid vähestelt õpilastelt, poleks halb avaldada ka õigete lahenduste saatjate nimed. Võimaluse leidmine aeg-ajalt parimaid lahendajaid premeerida tõstaks suurt huvi selle töövormi vastu ja seinalehe töö vastu üldse.

K u u l u t u s e d seinalehes jagunevad kahte ossa: tõised ja iroonilised. Nii võib kuulutuste kõrval, mis teatavad eelolevatest üritustest, võistlustest ja konkurssidest, leiduda ka selliseid, kus näiteks teatatakse eelolevast spordipäevast, kus pealaks on portfelligel mäest allalaskmine, milleks IV klassi õpilased juba pingelisi ettevalmistusi teevad.

N õ u a n d e d ja **s o o v i t u s e d** on üsna levinud vorm meie koolide seinalehtedes. Tavaliselt on needki kriitilist laadi.

Nõuanded ja soovitused on küllaltki mõjuvad, kui nad on lühikesed ja tabavad, kergesti meenutatavad. Kriitiliste nõuannete kõrval on otstarbekas aeg-ajalt paigutada lehte ka praktilisi näpunäiteid, näiteks pealkirja all «Õpetaja nõuandeid» juhendeid kordamiseks eksamite eel, pioneerijuhi soovitusi ekskursiooniks või maastikumänguks valmistumisel.

Leidlikkust kriitika mitmekesistamiseks näeme Valga 1. 8-kl. Kooli pioneerimaleva häälekandjas «Meie Elu», kus avaldati väljavõtteid õpilaste salmikogudest:

Kaunis on pööningul olla,
kui kodust otse siia tulla.
Ei kiusa siin füüsika, saksa keel,
ei keemia, vene, ei eesti keel.

(Luuletanud Jaan, Voldemar ja Aleksander
16. nov. k. a. Paaveli pööningul koolitundide ajal).

«Kiidulaul metsale.

Oo, õnnis mets! Sa varjad jäneseid ja oravaid, linnukest
ja putukaid tuule ning külma eest. Sa varjad ka meid,
laiskusest puretud poisse, kooli ja kodu eest nii päeval kui
ka öösel. Rumal isa ja ema! Te magate öösiti voodis ja teil
pole aimugi, milliseid ilusaid unesid näeme öösel metsas
põõsa all sambla süles.

(Maha kirjutatud Paala, Põdra, Reiljani ja Ülo
Pika salmikogust).»

Ilukirjanduslikest žanridest on mõeldav
seinalehes kasutada peale omaloominguliste luuletuste ja
jutukeste valmi ja epigrammi, följetoni ja pamfletti, mui-
nasjuttu ja naljandit, vanasõnu ja rahvamõistatusi. Enamik
neist on vormilt liiga nõudlikud ja nende kirjutamisega
võivad toime tulla vaid vanemate klasside õpilased. Pio-
neeriealised õpilased saavad siiski hakkama sündmuste ja
kaasõpilaste tegude kujutamise, kasutades muinas-
juttu vormivõtteid — traditsioonilisi algus- ja lõppvor-
meleid, kontrasti, kolmarvsust jne. Ka regivärsilise rahva-
laulu jäljendamise, võiks soovitada katsetada.

Peale tõsiste omaloominguliste katsetuste avaldatakse
õpilaste seinalehtedes sageli koolielu sündmustele kiiresti
reageerivaid vormilihtsaid värsse, nn. v e m m a l v ä r s s e.
Tavaliselt on need sisult kriitilised. Näiteks:

Kalle, kellest räägin, käib VI klassis,
õpingutega ta aga üldse ei rassi,
ajab niisamuti kuidagi läbi,
tervele klassile teeb palju häbi!
Pingis ta istub kui sipelgapesas,
ainult — ta klassis, kuid sipelgad võsas.
Vihikud täis tal on kõveraid tähti,
ei tea, kas Kreekaski selliseid nähti.

(Vaimõisa 8-kl. Kooli pioneerimaleva häälekand-
jast «Võitlev Sõna».)

Poleks halb, kui sellised värsiread annaksid ka sõbralik-
-humoristlikke pildikesi teistest õpilastest, koolis toimuva-

test sündmustest ja esinevatest nähtustest. Eeskuju annab siin näiteks Rakvere Internaatkooli «Meie Sõna», kus Sulev Kool pakub oma klassist kõneldes rõõbiti halvaga ka head:

Me klassis õpilasi on
küll väga mitut sorti.
Georg niheleb, vist istme peal
tal sada väikest sorti.

Näe, Heinrich kuulab vagusi,
mis õpetaja räägib,
üks nimekaim seal teisele
teeb lamba moodi hääli.

Pioneerid seinalehe ees
nüüd mõtlevad: «Kus lugu!
Rühm— seitseaastaku kaaslane
ei õpinguist pea lugu!»

Kuid ärge seda arvake,
et kõik me klassis laisad,
On õpilasi palju meil,
kel teod ei ole halvad.

Mai õppimises teistest ees,
tal hindeks neljad, viied.
Rein puidutöös suur meistrimees,
kel tööd on lausa kuuend.

Hea joonistaja Helmo on:
kui vaja joonistada,
siis valmib kohe kukk või konn
ning nägus elumaja.

Nii tutvustasin teile ma,
mõnd meie pere lapsist,
kuis õpivad ja töötavad
nad kuuendas, me klassis.

Vemmalvärsside redigeerimisel jälgigu toimetus, et rütm ja riimid ei segaks keelelist ja mõttelist selgust. Et vorm on selle materjaliliigi puhul lihtne ega pretendeerigi kunstilise elamuse pakkumisele, peaks vemmalvärsi temaatika piirduma ühe konkreetse õpilase, kollektiivi, sündmuse või nähtusega. Teiselt poolt tuleks juhul, kui autorid pole suutelised kinni pidama seotud kõnele esitavatest põhilisematest nõuetest, jääda pigem proosavormi juurde.

Kriitikanurga elustamiseks on võimalik kasutada n.ö. sõnaseletusi ja mõistete iroonilist selgitamist. Toome selle kohta näite Oru 8-kl. Kooli pioneerimaleva «Tunglast»:

«Veniv — et ka kuupäevad nagu kummipaelad venida annavad, seda tõestab kehakultuurikollektiivi nõukogu esimees, kes 1. veebruariks määratud malevõistluse algust kuu või rohkemgi kavatses venitada.»¹

III. SEINALEHE KUJUNDAMISEST

Marksistlik-leninlik esteetika õpetab, et kunsti ülesandeks on väljendada elutõde, esitada sügavat ideelist sisu kaunis, sisule vastavas kunstilises vormis. Seda seisukohta tuleb arvestada ka seinalehe töös. On ju kooli seinaleht sageli tulevaste kirjanike ja kunstnike esimeseks tööpõlluks. Ka asub leht pidevalt nähtavas kohas, mistõttu ta ei tohi häirida õpilaste ilumeelt, vaid peab pakkuma lugejatele esteetilist naudingut. Mis aga kõige olulisem — kujundus peab aitama kaasa sisu mõjuvusele. Hästi kujundatud seinaleht tõmbab endale lugejate tähelepanu ja aitab neil orienteeruda avaldatud materjalides.

Et õpilased ise on oma häälekandja välise ilme suhtes küllaltki nõudlikud, sellest kõnelevad mitmed vastused ankeedile, näiteks: «Meie seinalehe kujundust tuleks muuta, artikleid ja karikatuure mitmekesistada» (Valga 1. 8-kl. Kooli VIII kl. õpil. Meeri I.); «Meil jätab sageli käekiri palju soovida, mõned tähekujud on moonutatud» (sama kooli VIII kl. õpil. Tiiu R.); «Kõige huvitavam number oli VIII kl. poolt väljaantud uue aasta number. Seal oli esiteks võrdlemisi hea kujundus, mis minu meelest on üks tähtsamaid tegureid seinalehel» (Rakvere Internaatkooli IX kl. õpil. Anu O.).

Kooli seinalehtede tööd käsitlevas kirjanduses² soovitakse sageli iga uue numbri väljaandmisel kujundada uus alus. Meie vabariigi koolide kogemused näitavad aga, et

¹ M. Sikk, Miks just need? «Säde» 14. III 1962.

² М. И. Чигринова, Школьная стенная газета, Москва 1959, стр. 22; Учебно-воспитательная работа в школе-интернате, под ред. В. Е. Гмурмана, Москва 1961, стр. 250;

М. Н. Антипова, Стенная газета в школе, Москва 1962, стр. 38.

üldseinalehe puhul on otstarbekam püsiv alus, kus vahetatakse vaid materjale. See võimaldab säästa aega ja kujundada alus kunstiliselt nägusamana, vastavuses kooli teiste väljapanekutega ja ruumi üldkujundusega. Vahetatav alus tuleb arvesse ainult väiklehtede ja teiste ajutiste väljaannete puhul, nagu teatava õpilaskollektiivi häälekandja ekskursioonidel, laagrites jne.

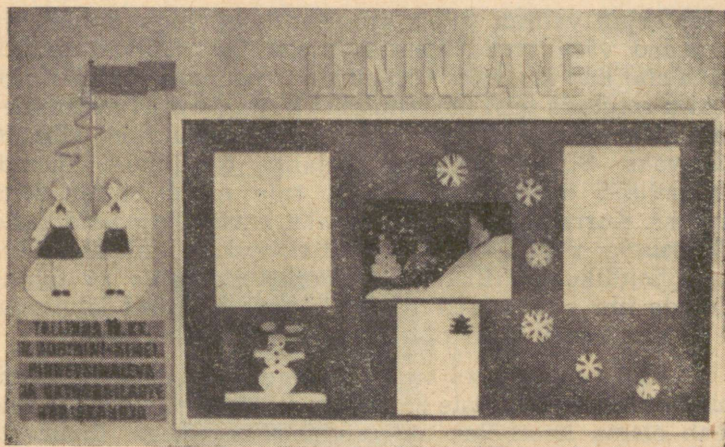
Niisiis võime kooli seinalehe puhul kõnelda püsivast üldkujundusest ja muutuvast sisukujundusest.

Üldkujunduse hulka kuulub seinalehe foon (pind vahetatavate materjalide paigutamiseks) koos raami, ehiskujunduse ja väljaande nimega. Püsivale alusele on märgitud ka lehe väljaandja nimetus (seinalehe nime all) ja püsiloosung «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!» (paremal ülääärel). Pioneerialiste ja algklasside õpilaste seinalehes on sobiv traditsiooniline loosung asendada lastele hästi mõistetava pioneerideviisiga «Võitluseks Kommunistliku Partei ürituse eest ole valmis!» Alusel peab leiduma ka koht vahetatava järjekorranumbri ja väljaandmise kuupäeva tarvis. Numeratsioon algab igal õppeaastal uuesti. Kui tahetakse ära märkida kõigi ilmunud numbrite arvu, tuleks see paigutada sulgudesse seinalehe jooksva numbriga järele. Toimetuse liikmete nimed võib paigutada alla paremasse nurka.

Nii alusele sobiva kujunduse leidmisel kui ka aluse valmistamisel peaksid rakendust leidma õpilaste ideed ja loov energia. Paljudes koolides on korraldatud võistlusi seinalehe aluse kavandi saamiseks, enamikus vabariigi koolides valmistavad õpilased oma seinalehe aluse ise. Mõistagi peavad siin kaasa aitama kooli joonistusõpetaja ja tööõpetuse õpetaja, kes tutvustavad õpilastele aluse kujundusele esitatavaid põhilisi nõudeid, abistavad õpilasi kavandi viimistlemisel ja materjalide valikul ning juhendavad otseselt aluse valmistamist.

Seinalehe suurus oleneb kollektiivi suuruselt ja lehe ilnumissagedusest. Aluse valmistamisel tuleb arvestada, et alalistele kirjadele ja dekoratiivsetele elementidele ei kuluks enam kui 20% üldpinnast, samuti seda, et märgitud andmed (nimi, väljaandja, järjekorranumber jne.) poleks laiali paisatud kogu alusele, vaid moodustaksid n.-ö. seinalehe pea. Formaadi määramisel tuleb arvestada praktilist külge — seinal asuva materjali lugemise võimalikust ja hõlpsust. Silmadest liiga kõrgel või liiga madalal

asetsevat materjali on raske lugeda. Eriti oluline on seda silmas pidada keskkoolis, kus õpilased kasvult suuresti erinevad. Otstarbekaim on ristkülikukujuline alus, mille laiuse ja pikkuse suhe on 1 : 1,5—2.¹ Nägusana mõjub ka ruut. Seinalehe nimi ei tohi olla väljaspool lehe pinda.

Ebaõiged proportsioonid: suur ehispind; vähe materjali, halb paigutus.

Seinalehe pea paigutatakse tavaliselt üles vasakule poole (umbes $\frac{1}{2}$ seinalehe pikkusest) või ülemisse ossa üle kõigi veergude (nimi jääks sel juhul keskele). Liiga kokkurusutud ja väike pea häirib lugeja silma, ent seinalehe nimi koos teiste andmetega ei tohiks enda alla võtta ka enam kui $\frac{1}{5}$ (kui pea ulatub üle kõikide veergude) või $\frac{1}{4}$ (ühele äärele asetatud pea korral) seinalehe kõrgusest. Tugevam värvikontrast alusega eeldab väiksemat seinalehe pead.

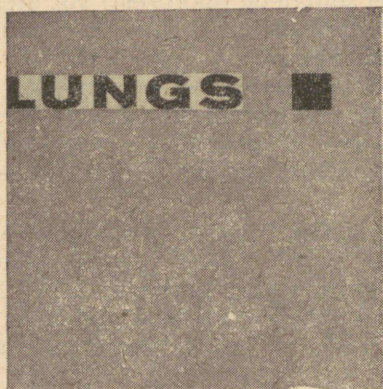
Aluse materjalidest tulevad eelkõige arvesse õhukesed lauad või vineer, mis kaetakse riidega või papiga ja millele omakorda kinnitatakse materjalid. Mõeldav on seinalehe aluseks kasutada ka viimasel ajal väga levinud linaluu- või saepuruplaate. Aluse materjal, niihästi kätte-

¹ Vt. ka R. Mägi, *Seinaleht*, Tallinn 1955, lk. 86; V. Toots, *Tänapäeva kiri*, Tallinn 1956, lk. 145; И. Яковлев, *Что нужно знать редколлегии стенной газеты*, Москва 1959, стр. 170.

materjal kui ka värvid, peab olema pleekimiskindel ja lubama end kahjustamatult puhastada. Ruumi paigutatud seinalehe katmine klaasiga muudab selle vitriinilaoliseks, lugejatele kaugeks, valgustustingimustest olenevalt sageli raskesti loetavaks ega aita vähimalgi määral kaasa teadliku distsipliini kasvatamisele.

Materjali valikul tuleb arvestada, et liiga eredad ja tumedad värvitoonid (punane, must jne.) võivad muuta seinalehe kas kirevaks või süngeks; nendega on ka raske kokku sobitada teisi üksiknumbri kujundamisel vajaminevaid värve, ilma et liigne kontrastsus muutuks silmale häirivaks. Sobivaks kattermaterjaliks on linane lõuend. Mustriksed dekoratiivriided ei tule aluse katteriidenas arvesse. Korrektsuse saavutamiseks, kortsude ja voldikeste vältimiseks riide pööramisel äärestatakse seinalehe alus tagasihoidliku puitliistuga. Äärelüüsi laius ei tohiks ületada üht sentimeetrit. Nende paigaldamisel jälgitagu, et ka aluse serv jääks puhtaks ega mõjuks korratult.

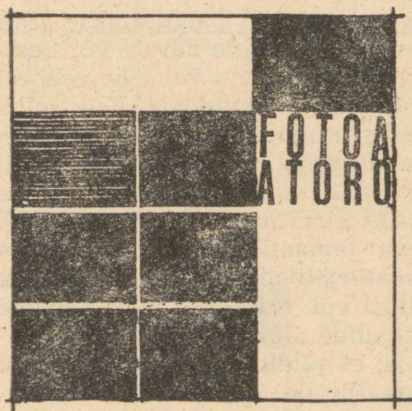
Kirjadest alusel on kõige olulisem seinalehe nimi, mis kujundatakse teiste kirjadega võrreldes suurelt ja mis peab olema kooskõlas üldise ehiskujundusega. Enamasti lõigatakse pealkirja tähed välja papist või vineerist. Tähtede aluspinnale kinnitamiseks võib suuremate tähtede juures kasutada väikeste peadega naelu. Kui tähed on valmistatud õhemast materjalist (papp, kartong), tuleks eelis-

Seinalehe püsiv üldkujundus olgu võimalikult lihtne. Kunstiline viimistlus antakse olenevalt üksiknumbri tekstist.

tada nende liimimist alusele. Väiksemaid kirju on soovitatav joonistada või kirjutada otse katematerjalile või sellele asetatud erilisele alusele.¹

Seinalehe peas olevaid kirju võib kaunistada, see aga ei tohi vähendada kirjade loetavust. Lihtsa kirja kasutamisel ei teki vastuolu mis tahes numbri sisu suhtes. Püstkirjad, mida tuleks lugeda ülalt alla, lõhuvad kirja pildi ja neid seinalehe alusel ei kasutata. Kirjade kujundamisel peab hoolikalt jälgima tähtedevahelist ruumi, et kirja pilt tuleks ühtlane.

Nimetus ei tarvitse alati paikneda seinalehe ülaäärel. Niisugusel puhul tuleb jälgida, et see oma suuruse ja asendi poolest oleks seotud teksti paigutusega.

Seinalehe peasse võib paigutada ornamentikat või siis piltkaunistuse, mis iseloomustab kollektiivi elu või on seotud seinalehe temaatilise nimega. Ühelgi juhul ei tohi kaunistusega liialdada. Sisuline ja kunstiline viimistlus antakse seoses iga üksiknumbri tekstiga.

Seinalehe sisukujundus pole üldkujundusest vähem tähtis. Tavaliselt paigutatakse materjal seinalehte veergudena. Veeru sobivaks laiuuseks on 12—15 cm, veer-

¹ Kirjade kujundamisest ja tähtede valmistamisest vt. lähemalt V. Toots, Tänapäeva kiri, Tallinn 1956, lk. 145—156; A. Ridali, Seinalehe kunstilisest kujundamisest, «Nõukogude Kool» 1951, lk. 777—779.

gude arv aga ei tohiks olla üle kümne. Suurema laiusega veeru võib moodustada eriti tähtis kirjutis, näiteks juhtkiri, samuti pildimaterjal (joonistus, fotomontaaž). Erinevalt ajaleheartiklitest tuleb kõigile seinalehe veergudele jätta küllaldaselt veeriseid: äärtel 1—3 cm, üleval ja all mõnevõrra enam (oleneb käsitsi kirjutatud pealkirjast). Liiga täis seinaleht ja liiga lähestikku asetatud veerud pole nägusad ega lase materjalil mõjule pääseda. Mitte ainult üksikute veergude vahele, vaid ka seinalehe äärtele on vaja jätta vaba ruumi. Liiga rohke tühi pind viitab aga materjalipuudusele.

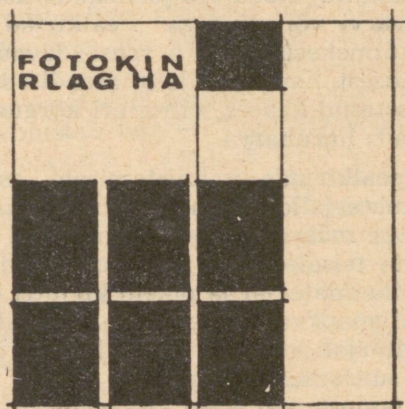
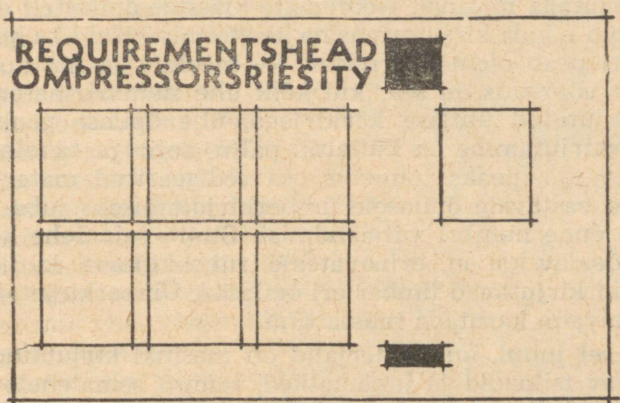
Kõige olulisem materjal paigutatakse silmapaistvamale kohale — üles vasakpoolsele äärele või keskele. Kriitilise materjali paigutamine sinna või lehe esimestesse veergudesse ei õigusta ennast kuidagi. Kui seinalehes esineb mitu üheteemalist kirjutist, paigutatakse need ühte kohta. Erinurkade ja üksikute rubriikide eraldamisega raamide ja ornamentide abil tuleb olla ettevaatlik, see võib muuta seinalehe asjatult kirevaks. Kaunimana mõjub laiema vahe jätmine erineva temaatikaga materjalide vahele. Sama temaatikaga materjali aitab eraldada teistest kirjutistest ka ühine pealkiri või erinevate värvitoonide kasutamine üksikute materjalide alusena.

Tuleb jälgida, et pildimaterjal ei oleks kõik paigutatud ühele horisontaalliinile ega ühele veerule. Kui mõned asjaolud sunnivad pilte siiski ühte seinalehe ossa koonutama, peaksid seda tasakaalustama tugevad pealkirjad või kaunistatud algustähed mujal. Et seinalehes esineb sageli eesrindlaste fotosid, peab toimetus sedagi teadma, et profiilis pildistatud portree vaade olgu pööratud lehe keskpaiga poole.

Liialdamine illustratsioonidega ei tule kasuks seinalehe üldilmele, rohkete ja suurte illustratsioonide kasutamine on samasugune äärmus kui täiesti kaunistamata seinaleht. Pildikeste joonistamist teksti peale või teksti kirjutamist illustreeritud pinnale tuleks võimalikult vältida: see on vastuolus silma tervishoiu nõuetega. Mõnes koolis harraatatakse arktiklite kirjutamist eri kujuga lehtedele (romb, kolmnurk jms.). Seda ei saa õigeks pidada. Kohatu on ka materjali paigutamine viltuasendisse.

Materjalid lehe allärel peaksid lõppema kõik ühel ja samal kõrgusel. Kui aga ka lehe keskel ulatuvad artiklite alumised ääred samale kõrgusele, tuleb jälgida, et tekki-

vad horisontaalsed läbilõiked ei rikuks seinalehe kompositsioonilist terviklikkust. Vaba ruum üksteise alla paigutatud artiklite vahel ei tohiks sel juhul olla suurem kui veergudevaheline tühi pind.

Materjalide paigutus seinalehes olgu lihtne. Artiklitest tühi pind joonisel tähistab ruumi vaba kontuuriga materjalide (tekstiga sobivate illustratsioonide) tarvis.

Seinalehe ideelist mõtet rõhutav vahetatav loosung paigutatakse tavaliselt seinalehe ülaossa üle kõikide veergude. Vahelduseks mõjub hästi loosungi teistsugune asetus, näiteks ristkülik püstiasendis.

Küllaltki keerukaks probleemiks koolis on seinalehe materjalide ümberkirjutamine. Kui tegemist on vanemate klasside õpilaste seinalehega või kui toimetusse kuulub mõni vanema klassi õpilane, tuleks materjalid kirjutada masinal. Nooremate klasside õpilastelt ei saa muidugi nõuda kirjutusmasina käsitlemist. Kuid ka harilik käekiri peab olema korrektne — meeldiv ja hästiloetav. Parim võimalus on see, kui kõik ühe numbriga materjalid on kirjutatud ühtlase käekirjaga, ühe õpilase poolt. Et ümberkirjutamine on küllaltki palju aega ja tähelepanu nõudev töö, peaks toimetuse osa redigeeritud materjalist andma vastavale õpilasele ümberkirjutamiseks juba paar päeva enne numbriga väljaandmist. Suure seinalehe korral on mõeldav ka, et erinevatesse rubriikidesse kuuluvad artiklid kirjutavad ümber eri õpilased. Ümberkirjutamisel on sobivaim kasutada musta tinti.

Ka sel juhul, kui materjalid on masinal kirjutatud, on soovitatav tsitaadid ja luulekatked, samuti seinalehele paigutatavad loosungid kujundada laisulekirjas, pealkirjad ja initsiaalid aga kirjutada või joonistada käsitsi värvilise tuši, akvarellvärvi või guašiga. Pealkirjad võivad olla kujunduselt mitmekesised, kuid arusaadavad ja hõlpsasti loetavad; tavalisest, horisontaalsest asendist kõrvalekaldu mist (tähed asetatud kaares, viltu, eri kõrgustel hüplevalt jne.) võib lubada haruharva.

Enne kui pealkirjade valmistamisele asutakse, peab olema teada materjalide täpne paigutus seinalehes. See annab võimaluse määrata, missugune ja kui suur pealkiri tuleb ühele või teisele materjalile, milliseid värve kasutada jne. Oluline materjal ja pikem kirjutis nõuavad suuremat ning väljapaistvamat pealkirja. Ka mitmele veerule paigutatud materjali või rubriigi üldpealkiri olgu kujundatud teistest suuremate tähtedega.

Kui pikem kirjutis või mitu samateemalist kirjutist on paigutatud mitmele veerule, ulatugu pealkiri üle nende kõikide veergude. Illustratsioonideta rubriigi pealkirja juurde sobib hästi kirjutiste sisule vastav joonis.

Oluliste kirjutiste, pealkirjata üksiksõnumite jne. puhul võib kasutada initsiaale — kas tavalisi, mõnevõrra suurendatud värvilisi või siis tekstikirjast erinevaid kaunistatud algustähti. Siinjuures tuleb hoolt kanda, et üksiksõnumite initsiaalid ei tõmbaks tähelepanu olulisematest

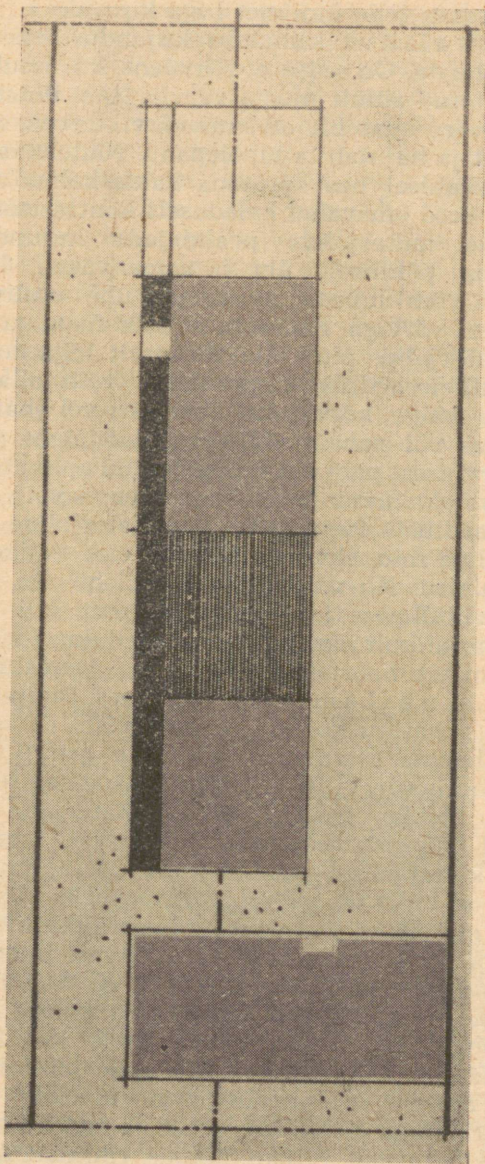
materjalidest eemale ja et kaunistatud algustähtede kasutamine ei muudaks lehe üldilmet liiga kirevaks.

Värvide valikut seinalehe kujunduslikus küljes on raske alahinnata. On selge, et seinaleht, kus sisukujunduses on kasutatud ainult musta värvi, jääb ilmetuks ja halliks. Samavõrd ebasobiv on suur värvikirevus, sest see väsitab lugejat ja hajutab ta tähelepanu. Näiteks on pealkirjade kujundamisel hea kasutada kahte-kolme alusega kokkusobivat, kuid omavahel heleduselt kontrastset tooni. Samateemaliste materjalide pealkirjade kujundamisel tuleks kasutada põhiliselt üht ja sama värvi. Teatava mõõdutundega võib lubada pealkirjas ühe olulise sõna esiletõstmist eri värviga. Seevastu ei tohi fooni ja sellele kinnitatud materjalide pind olla värvuselt liiga kontrastsed. Paber, millele artiklid kirjutatakse, võib olla kõige soovitatavama valge kõrval ka helebeež või -hall, õige nõrgalt sinakas või roheline. Illustratsioonidena tulevad arvesse erivärvilisest paberist väljalõigatud aplikatsioonid.

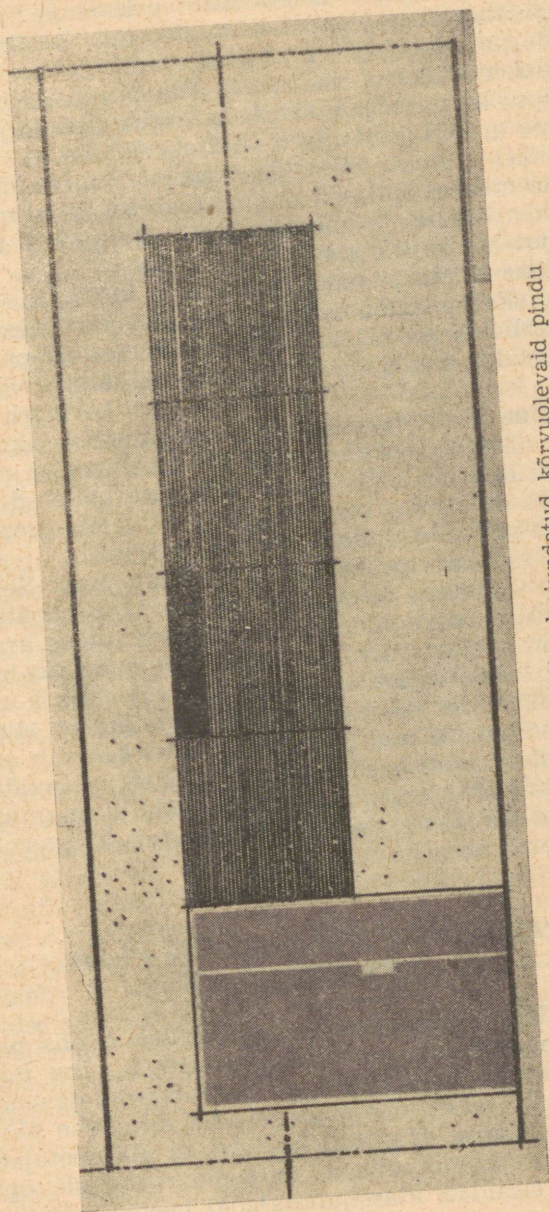
Teatav kõrvalekaldumine värvide sobivuses võib esineda suuremaformaadiliste iseseisvate pildimaterjalide puhul, näiteks värviline foto, akvarell jne. Värvide valikul peab arvestama ka sisu. Nii võib lõbus näärileht olla märksa kirevam, värviküllasem ja rõõmsaimelisem kui näiteks number, kus asjalikult käsitletakse õppeedukuse küsimusi.

Sageli valmistab noortele toimetajatele peavalu materjalide alusele kinnitamise küsimus. Suured rõhknäelad, mida pahatihti koolides kohata võib, on seks otstarbeks kahtlemata sobimatud. Üksikute artiklite liimimine püsivale alusele ei tule samuti arvesse, sest liim jätab alusele plekke, pealegi võivad materjalid aluselt eemaldamisel hõlpsasti rebeneda. Nööpnõelte kasutamist materjalide kinnitamisel aluse katteriidele taunitakse asjatult. See on küllaltki nägus ja otstarbekas viis, eeldades muidugi, et artiklid on kinnitatud korralikult kõikidest nurkadest ega ripne poollahtiselt. Huvitavalt ja omapäraselt lahendasid selle küsimuse Tartu 3. Keskkooli õpilased, kes kinnitasid materjalid katteriidele villase lõngaga. Värvilised lõngad olid ühtlasi kirjutistele kaunistuseks. Valga 1. 8-klassilises koolis kinnitati materjalidesuurused paberilehed alusele nööpnõeltega ja nendele kleebiti mittemääriva liimiga artiklid, joonised ja fotod. Koos aluspaberiga oli materjale hiljem hõlpus rikkumata aluselt eemaldada. Soovitada võib ka niisugust praktikat, kus kõik

NÄITEID KÕRVUTI ASETUVATEST ERISULISTEST ALUSTEST

Kõrvu paigutatud väljapanekute aluste põhivärvus ja materjal on ühesugune; pealkirjaosad on esile tõstetud erineva värvi või materjaliga. Punktirjoon tähistab seinalehe keskosa, mis asugu lugeja silmade kõrgusel või pisut kõrgemal.

Eri toonis või materjaliga kujundatud kõrvuolevaid pindu
ühtlustagu sama kõrgusmööti ja ühtlane pealkirja paigutus.

vahetatavad materjalid kleebitakse paksemale paberi-lehele, joonistuspaperile või kartongile, mis katab kogu materjalide paigutamiseks määratud pinna ja mis kinnitatakse alusele väikeste naelakeste või puuliistude abil. Nii on hõlpus ka materjale säilitada originaalses kujunduses. Mitme artikli kirjutamist ühisele lehele ei tohiks praktiseerida — see ei võimalda seinalehe juures üheaegselt töötada mitmel õpilasel, samuti peab sel juhul võimalike kirjekomistuste ja muude äparduste puhul uuesti ümber kirjutama kõik materjalid.

Üldnõudena tuleks seinaleht paigutada kohta, kus selle lugemine oleks õpilastel nende vabal ajal alati võimalik ja kus on küllaldaselt valgust. Koolides on selleks paigaks tavaliselt koridor, kus õpilased vaheaegadel jalutavad. Hea oleks siiski, kui seinaleht ei seisaks keset koridori, kus selle lugemine võiks hõlpsasti liiklusummistusi tekitada, vaid mõnes nišis või koridori otsmises osas, kus on piisavalt avarust, et lehte võiksid lugeda paljud õpilased korraga. Oluline on valida sobiv kõrgus: seinalehe keskosa asugu keskmist kasvu õpilase silmade kõrgusel.

Seinalehe taustaks peaks jääma ühtlane pind. Sellest lähtudes on sobimatu seinalehte paigutada paneeliliistu või paneeli ülaseräva kohale. Paigaldamisel tuleks arvestada ka ruumi konstruktiivseid kõrgusi ja siduda üks horisontaalsetest kontuuridest otseselt ukse või akna kõrgusega (vt. joonised lk. 66 ja 67). Niisama oluline on silmas pidada teisi väljapanekuid (autahvel, teadetetahvel): anda erinevasisulistele alustele ühesugune formaat ja koondada nad võimalikult ühte seina. Ruudu- ja ristkülikukujulised alused võivad ka koos esineda, kusjuures kõrgusmõõt peaks neil olema ühesugune.

IV. PEDAGOOGILINE KOLLEKTIIV JA ÕPILASTE SEINALEHT

Ehkki seinalehe väljaandmise eest vastutab koolis pioneerimaleva nõukogu või komsomolikomitee ning tööd juhendab tavaliselt üks õpetaja või kasvataja, ei tähenda see kaugeltki, et teised õpetajad peaksid seinalehe tööst täiesti kõrvale jääma. Mõnedes koolides ei ole õpetajad-kasvatajad üldse kursis sellega, milliseid materjale õpilaste seinaleht sisaldab, klassijuhatajadki loevad pahatihti

ainult siis seinalehte, kui on kuulda, et kirjutised või karikatuurid puudutavad nende klassi õpilaste elu ja tegevust. Õpilased on aga selles suhtes väga tähelepanelikud: kui nad näevad, et õpetajad suhtuvad nende häälekandjasse ükskõikselt ja leiavad selle olevat vaid ühe neist üritustest, mille korraldamist nõutakse, võib selline vaade hõlpsasti muutuda omaseks ka õpilastele. Just pedagoog peab olema see, kes kannab hoolt, et agarate toimetajate ja aktiivsete kirjasaatjate töö ei jääks viljatuks, et seinalehte kätketud kasvatuslikud mõtted avaldaksid õpilastele vajalikku mõju. Ka saab ainult ühtne pedagoogiline kollektiiv luua koolis õige avaliku arvamuse, mis on seinalehe edukaks tööks vajalik eeltingimus. Selleks vajalik töö- ja ajakulu tasub end hiljem mitmekordselt: ülekoolline seinaleht saab pedagoogidele osutada tõhusat abi õppe- ja kasvatustöös.

Eelkõige on vaja, et iga õpetaja ja kasvataja oleks ise kursis kõigega, millest kõnelevad kirjutised ja pildimaterjal, kursis nii hea kui ka halvaga. Seinalehes avaldatud materjal aitab pedagoogil sageli tutvuda õpilaste huvide ringiga, siit selgub tihti, kuidas tunnis üsnagi passiivne õpilane on olnud tubli ühiskondlikult kasulikuses töös, ringide tegevuses, spordis vms. Kuid peamine on siiski õhutada ka oma õpilasi seinalehte lugema. Heaks eeskujuks on seejuures mõnede õpetajate ja kasvatajate kogemused (näit. Tallinna 1. Internaatkooli 1961/62. õ.-a. III-a klassi kasvataja Männiko, Võru 3. 8-kl. Kooli eesti keele õpetaja L. Rincken¹), kes koos kasvandikega loevad ühiselt seinalehte. Üheskoos analüüsitakse nende õpilaste käitumist, kellest seinalehes on juttu, ja võetakse arutlustes seisukoht kriitika suhtes ka sel juhul, kui asi ei puuduta oma klassi või rühma õpilasi. Näiteks ilmub seinalehes kirjutis sellest, kuidas väga hästi edasi jõudev VI-a kl. õpilane Aino S. kasutab oma päeva. Selgub, et ehkki Ainol on ette nähtud oma kindel aeg õpinguiks ja raamatute lugemiseks, ei tegele ta väljaspool kehalise kasvatuse tundi üldse spordiga ega käi regulaarselt õues ei mängimas ega jalutamas. See on soodne lähtepunkt vestluseks päeva-režiimi õigest koostamisest, jutuajamiseks värske õhu ja sportliku tegevuse kasulikkusest organismile isiksuse

¹ L. Rincken, Mõtteid kõnearenduslikust tööst 5.—7. klassis, «Nõuhoode Kool» 1960, nr. 4, lk. 293.

vaimsete võimete arendamiseks. Naaberklassi õpilaste sõnum ühisest klassiõhtust vene õppekeele kooli vastava klassiga võib saada tõukeks arutlusele rahvaste sõprusest ja oma klassi õpilaste suhtumisest teistest rahvustest noortesse. Vahete-vahel kohapeal tekkivad vestlused seinalehe kunstilisest kujundusest on heaks võimaluseks arendada laste ilumeelt ja maitset. Siinkohal tuleb märkida, et sellelaadseid vestlusi ei tule kaugeltki mitte alati organiseerida kogu klassile (resp. rühmale), vaid sageli on tulusamad jutuajamised üksikute õpilastega või väiksema õpilasgrupiga. Kogenud pedagoog leiab kergesti, kellega nimelt on vaja ühest või teisest küsimusest kõnelda.

Otse vältimatu on vestlus väiksemas õpilaskollektiivis (klassis, kasvatusrühmas, pioneerirühmas või komsomoligrupis) siis, kui kedagi selle kollektiivi liikmeist või kollektiivi tervikuna on kritiseeritud. Paraku jäetakse aga koolides pahatihti seinalehes avaldatud kriitika sinnapaika. Nii vastasid ankeedi küsimusele, kas seinalehes avaldatud kriitilist materjali on arutatud klassijuhatajatunnis või grupis, jaatavalt vaid vähesed õpilased. Et aga kriitika mõtteid tekitab, sellest annavad tunnistust õpilaste omavahelised vestlused. Arutatakse kriitika õigsust, tabavamad kriitikavormid põhjustavad sageli juhtunu meeldetuletamist kaasõpilaste poolt, tehakse etteheiteid klassi- või rühmakaaslasele, kelle läbi on kannatanud klassi või rühma au.

Ebaõige või väljakujunemata avaliku arvamuse korral peab sellisele avameelsele vestlusele õhutama õpetaja.

Sageli takistab väärseltsimehelikkus lähemate kaaslaste eksimusi õiges valguses nägemast ja kritiseeritust kujuneb omamoodi märter, kelles nähakse koguni kangelat ja kelle halba käitumist kaldutakse õigustama. Sellised juhud pakuvad suurepäraselt võimalust õige avaliku arvamuse kujundamiseks, kriitikasse õige suhtumise loomiseks, enesekriitika kasvatamiseks ja väärseltsimehelikkuse ning tõelise sõpruse mõiste selgitamiseks. Mõistagi ei tohi arutus piirduda õpetaja (või paremal juhul kaasõpilaste) noomituste ja manitsuskõnedega. Õiget kriitikasse suhtumist saab kasvatada ikka ainult siis, kui õpilane tunneb, et teda sellega aidatakse, teda püütakse abistada raskustest ülesaamisel, tahtejõu ja enesevalitsuse kasvatamisel.

Kriitilise artikli arutluse loogiliseks jätkuks on kirjalik vastus kriitikale. Siingi on õpetaja osaks selgitada vasta-

mise vajalikkust. Vastus — see on märguanne, et kriitikal on reageeritud, et sellesse on suhtunud tõsiselt; on aruanne kollektiivile sellest, kas väärnähtused on likvideeritud, mis on ette võetud olukorra parandamiseks. Õpetaja peab olema muidugi väga peenetundeline, sest vastasel korral võib tekkida opositsioon.

Sageli arvustatakse seinalehes õpilasi, kes oma õpinguis ei jõua rahuldavalt edasi. Oleks ebaõige nõuda õpilaselt vastamist väljapressitud lubadusega, et ta enam puudulikku hinnet ei saa. See oleks väärib juba sellepärast, et isegi juhul, kui õpilane end tõsiselt käsile võtab, võivad mõned suulised või kirjalikud vastused varem tekkinud lünkade tõttu ikkagi äparduda.

Mõningatel juhtudel on otstarbekas lasta kritiseeritud õpilase asemel jutustada tema kaaslastel, mis on ette võetud, et negatiivsed käitumisjuhud ei korduks. Kasvatustlik mõju ei puudu siingi: õpilane, mõistes, et kollektiiv on võtnud endale vastutuse tema käitumise eest, tunneb kohustust kollektiivi ees. Kartes klassi- või rühmakaaslaste etteheitvaid pilke, häbenedes seda, et kriitikanooled võivad tabada tema pärast seltsimehi, loobub ta mõnestki järelemõtlemata teost. Mõistagi peab pedagoog siin tundma õpilast ja lahendama iga konkreetse juhu vastavalt õpilase individuaalsetele joontele.

Õpetaja-kasvataja peab õpilaste seinalehe tööle kaasa aitama ka sellega, et rõhutab — ja seda mitte ainult kriitiliste materjalide arutamise käigus, vaid alati —, et seinaleht ei ole üksikute õpilaste seisukohtade ega õpetajate arvamuste avaldamiskohaks, vaid see on kogu koolikollektiivi hääl.

Missugune peaks olema pedagoogilise kollektiivi otsene osavõtt õpilaste seinalehe tööst? On koole, kus juhtkirjade autoriteks on enamasti õpetajad ja õpetajate kirjutatud on sageli teisedki artiklid ühiskondlikust tööst, distsipliinist jne. Arvukalt õpilasperelt kirjutamisvõimalust ära võtta pole muidugi õige, eriti peaks aga vältima kriitilisi vihjeid õpilaste seinalehes pedagoogide poolt. Õpetaja sõna kui mõjutusvahendi osa koolis on niigi suur, seda nii õppetundides, ringide töös kui ka vaheajal. Ta kirjutised (mida ei tohiks küll sagedamini kui 3—4 korda õppeaastas avaldada) peaksid olema teistlaadsed: kooli ees seisvate perspektiivide ja koolis olevate uute võimaluste tut-

vustamine õppeaasta algul, mälestused kooli minevikust või oma elu huvitavatest etappidest (näit. õpetaja jutustab pioneeritööst 1940/41. õppeaastal), tervitused abiturientidele kooli lõpetamise päevaks või pioneeridele nende pidupäeva puhul. Umbes samasugune vahekord peaks valitsema ka noorema astme õpilaste seinalehe ja vanemate õpilaste kirjutiste vahel.

Oma abist artiklite koostamisel aga ei tohi keelduda ükski õpetaja. Kui õpilane on saanud toimetuselt ülesande kirjutada näiteks suvisest ekskursioonist, siis on üsna loomulik, et seda artiklit ja juurdekuuluvate fotode valikut ei saa juhendada seinalehe hooldusõpetaja, vaid pedagoog, kes ise ekskursioonil kaasas oli. Siis ei kujune artikkel mitte ainult õpilase isiklike muljete edasiandmiseks (mis muidugi ka vajalik on), vaid peatutakse esmajoones huvitavamatel, vaatamisväärsematel objektidel. Analoogiline on olukord ainealaste artiklite puhul.

Eriline koht koolis seinalehe töö suhtes on kooli kõigil eesti keele õpetajail. Seinalehele kirjutamine on tihedasti seotud emakeele tunniga. Kaastöö kirjutamise oskust nõuab 8-klassilise kooli lõpetajalt ka eesti keele programm. Seega peab eesti keele õpetaja eelkõige tunnis rajama aluse oskusele kirjutada artiklit. Doubleerimist kirjasaatjatele määratud seminariga ei tarvitse karta, tööpõld on siin avar. Vanemate klasside õpilastele on jõukohaseks ülesandeks analüüsida vahete-vahel kooli seinalehe keelt ja stiili, nagu seda on tehtud Juuru Keskkoolis.¹

Ülekoolilise seinalehe mõju ja edu sõltub suuresti ka direktiooni hoolitsusest selle tööloigu eest. Nii peaks kooli direktor aeg-ajalt vestlema toimetajatega ühe või teise teema käsitlemise vajalikkusest, seinalehe headest ja halbadest külgedest, puudustest ja raskustest töös. Direktioon hoolitseb ka selle eest, et seinalehe toimetusel oleks kompetentne juhendaja õpetajate seast ja ruum, kus toimetus võiks koos käia, töötada ja säilitada töövahendeid ning materjale. Ka vajalike materiaalsete vahendite hankimiseks (paber, liim, värvid, käärid jne.) peab direktioon leidma võimalusi.

---

¹ E. Uudeküll, Kooli seinaleht ja kirjanduslik almanahh kommunistliku kasvatuses teenistuses, «Nõukogude Kool» 1962, nr. 11, lk. 839.

V. KOOLI SEINALEHE KASVATUSLIK VÄÄRTUS

Et seinaleht kujuneks kogu kollektiivi huvitavaks väljandeks, kulub väga palju õpilaste ja pedagoogide tööd, vaeva ja pingutusi. Veel enam energiat ja jõudu kulub selleks, et seinaleht ei oleks mitte ainult huvitav, vaid ka kasulik. Esineb juhtumeid, kus just viimases kaheldakse, ei nähta kasvatuslikke võimalusi, mida seinaleht koolis pakub, ja kaldutakse seepärast ta vajalikkust koolis isegi eitama. Niisuguste seisukohtadega ei saa nõustuda. Seinalehel saab olla suur kasvatuslik mõju.

Mõju peitub kõigepealt kollektiivi seisukohavõtus. Iga kasvatusvahend on teatavasti seda tõhusam, mida suuremal määral on tegemist kollektiivse mõjutamisega. Seepärast tuleb hoolt kanda, et seinalehes väljenduksid tööpoolest kollektiivi seisukohad. Suur tähtsus on sellel, et mõjutajaiks on õpilased ise. Eriti oluline on see keskmises ja vanemas koolieas, kus õpetaja heakskiit või hukkamõist pole enam sel määral aluseks laste suhtumisele õpinguisse ja käitumisse, nagu see on nooremas koolieas, vaid oluliseks peetakse hinnanguid, mida seltsimehed annavad.

Kui ühelt poolt saame kõnelda õpilaste seinalehest kui kollektiivsest mõjutajast, siis teiselt poolt aitab ta ka koolikollektiivi liita ja tugevdada, luua õiget suhet algkollektiivide — klasside — ja kooli üldise kollektiivi vahel. Just seinalehe (resp. -lehtede) kaudu saavad ühe klassi, rühma jne. õpilased informatsiooni selle kohta, mida tehakse teistes kollektiivides, kuidas käitatakse ja õpitakse teistes klassides, missugune on teiste rühmade õpilaste ühiskondlik aktiivsus ja moraalne pale. Eriti oluline on see suurtes, mitmes vahetuses töötavates koolides, kus kõik õpilased omavahel kokku ei puutu ja kus on raske leida võimalusi ühisteks koosolekuteks, pidudeks jne. Kooli tänapäeva hea tundmine, kursisolek üksikute kasvatusrühmade, pioneerirühmade, klasside, võistkondade ja isegi üksikute õpilaste saavutustega õpetab armastama oma kooli, kalliks pidama selle au ja äratab huvi ka kooli mineviku vastu. Austus ja armastus oma kooli, oma lähima ümbruskonna vastu on aluseks tõelise sotsialistliku patriotismi tekkimisele.

Ülekooliline seinaleht täidab oma ülesannet halvasti, kui ta piirdub ainult informatsiooni andmisega kollektiivi elust. Nagu nõukogude ajakirjandus, nii ka kooli seinaleht

on aktiivne võitleja kollektiivi ees seisvate ülesannete täitmise eest, perspektiivide püstitaja ning* ürituste propageerija, sageli nende organiseerijagi. Parimate kogemuste tutvustamine ja populariseerimine annab õpilastele häid eeskujusid; ühtlasi on seinaleht õpilastele kriitika ja enesekriitika kooliks.

Seades seinalehe peaeesmärgiks võitluse kõrge õppe-
edukuse ja laitmatu käitumise eest, alahindavad paljud koolid sageli ideelis-poliitilise kasvatus võimalusi tema kaudu. Sellele ei pea toimetus mõtlema mitte ainult seoses kalendrilliste tähtpäevadega; võitlus kommunismiajastu inimese kõrge ideelisuse eest peab läbima kõiki kooli seinalehe materjale. On vaja arvestada neid nõudeid, mis on esitatud noorsoo hulgas tehtavale kasvatustööle NLKP Keskkomitee otsuses «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes» ja NLKP Keskkomitee 1963. a. juunipleenumi otsuses «Partei ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest»: eale arusaadavat, mitmekesist ja huvitavat esitusvormi, kujukat ja populaarset iseloomu, agitatsioonitöö seostamise vajalikkust oma töökollektiivi konkreetsete ülesannetega. Ühiskondlike sündmuste seostamine lähema kollektiivi, oma kooli eluga ja eakohane käsitlus tekitab õpilastes nende vastu huvi. Mõistagi toovad siin liialdused ja kunstlikud seosed kasu asemel kahju.

1939. a. kirjutas A. S. Makarenko: «Kommunistliku inimese kõlbeline kasvatus baseerub kõigepealt tema võimete kasvatamisel, tema jõudude ja tema loova, ülesehitava aktiivsuse arendamisel.»¹ Selleks pakub hulgaliselt võimalusi töötamine seinalehe toimetuses ja töö kirjasaatjana. Siin kujunevad tugevad ühiskondliku töö harjumused. Muidugi ei saa õpilast sundida töötama seinalehe toimetuses, kui ta selle töö vastu huvi ei tunne. Kuid kui õpilane on võtnud endale selle ühiskondliku kohustuse, on ta võtnud endale ühtlasi ka isikliku vastutuse, millest ei saa igal ajal lahti ütelda. Töös üha arenev kohusetunne ja vastutustunne kollektiivi ees on need, mis sunnivad ületama raskusi, nõuavad ranget kinnipidamist seinalehe ilmumise tähtaegadest ja planeeritud temaatikast. Tööprotsessis veenduvad noored toimetajad paratamatult distsipliini vajalikkuses: mida hoolikamalt on nad suhtunud

¹ A. S. M a k a r e n k o, Kommunistlikust kasvatuses, Tallinn 1954, lk. 82.

ettevalmistustöösse, mida varem asunud organiseerima materjali ja mõtelnud läbi üksiknumbri ilme, seda hõlpsam on lehte tähtaegselt välja anda. Seevastu võib üheainsa toimetuse liikme kohusetundetuse tõttu jääda seinaleht õigeaegselt ilmumata, mis valmistab pettumuse kogu koolikollektiivile ja heidab halba varju tervele toimetuse kolleegiumile. Lugejate hinnang seinalehele omavahelistes vestlustes, ametlikku laadi sõnavõttudes lugejate konverentsidel ja seinalehe tööd analüüsivail koosolekutel suurendab toimetajais vastutustunnet ja nõudlikkust enese vastu materjali organiseerimisel ja redigeerimisel ning lehe kunstilisel kujundamisel. Et ebaõigete faktide esitamine tekitab kaasõpilastes pahameelt ja lugupidamatust seinalehe ja selle toimetuse vastu, nõuab see toimetuse liikmetelt ka ausust ja printsiipiaalsust. Kuid töö toimetuses kohustab veel enamaks — kohustab toimetuse kõiki liikmeid olema oma kaasõpilastele eeskujuks nii õppetöös kui ka käitumises.

Töö seinalehe juures nõuab peale kohusetunde ja tööarmastuse organisaatorlikke võimeid ning omaalgatust ja initsiatiivi. Juhendavalt õpetajalt saadakse küll üldisi näpunäiteid, kuid konkreetsetel üksikjuhtudel peab noor toimetaja olema ise võimeline otsust langetama ja leidma sobivaima tee kaastöö organiseerimiseks lehele. Üldisele üleskutsele «Poisid, tehke ka seinalehele kaastööd!» ei järgneta enamikul juhtudel. Toimetuse liikmed õpivad nägema, missugused küsimused huvitavad ja erutavad õpilaskonda momendil kõige enam, ja reageerima neile probleemidele seinalehes. Soov, et toimetatav rubriik pälviks lugejate silmis teistest suuremat tähelepanu, ajendab leidlikkusele; kordaminekud ja heakskiit muudavad loova püüdlikkuse reegliks.

Töö toimetuses ei arenda mitte ainult õpilaste moraaliseid omadusi, vaid nõuab ka terve rea oskuste omandamist. Eelkõige peab iga toimetaja ja kirjasaatja nägema ümbritsevas koolielus seinalehe veergudel avaldamist väärivaid positiivseid ja negatiivseid fakte. Kuid vaatlusoskusest üksi on vähe. Hea artikli koostamiseks on vaja fakte analüüsida, näha faktide põhjusi ja nähtuste arenemistendentsi, osata olulist ebaolulisest eraldada. Ehkki väljendusoskuse arendamine on põhiliselt ainetundide, eriti emakeele tunni ülesandeks ja kuigi seinalehele artikli kirjutamist nõuab eesti keele programm, teeb meistriks

ikkagi harjutamine. Väljendusoskuse arendamiseks pakub seinaleht avaraid võimalusi niihästi artiklite koostamise kui ka redigeerimise näol. Juba üheaastasegi töö käigus omandatakse õpetaja juhendamisel ka mitmed kirjaliigid, mida sobib kasutada materjalide pealkirjastamisel. Vajalikud toimetajaile on teadmised materjali paigutamisest seinalehte. Ka fotokunsti ja masinakirja saladustesse tungimine poleks võimaluse korral toimetuse liikmeile ülearune. Rööbiti oskuste omandamisega seinalehe kunstilise kujundamise alal areneb õpilaste ilumeel ja esteetiline maitse.

Kõige selle tõttu saab mõistetavaks, miks koolides, kus seinalehe töö on hästi organiseeritud, on paljud pioneerid täitnud reporteri-instruktori nõuded. Paljudest seinaleheaktivistidest on juba koolipäevil kujunenud kirjasaatjad kohalikule ajalehele või «Sädemele» (näiteks Valga 1. 8-kl. Kooli pioneerimaleva seinalehe peatoimetaja Kaida Kasekamp, Ilme Pajumets ja Lehte Koitjärv Liivi 8-kl. Koolist, Jüri Arusoo ja Ellen Rillo Kudinalt jpt.). Tuleb ainult sellele arendavale tööloigule tõmmata kirjasaatjate näol kaasa võimalikult palju õpilasi, ka poisse, kes sellest tööst seni suhteliselt vähe osa võtavad (kogutud materjali põhjal 16,5% poistest). Saavutada, et kooliaja vältel iga õpilane esineks seinalehes vähemalt 3—4 artikliga, pole kaugeltki ebareaalne eesmärk (kogutud andmete põhjal võtab seinalehe tööst praegu osa 30,3% V—X kl. õpilastest).

NLKP Keskkomitee juunipleenumil peetud kõnes püstitas L. F. Iljitšov ülesande: «Tuleb pidevalt täiustada ja mitmekesistada noorsoo ideelise mõjutamise vorme. Rohkem initsiatiivi, loovat suhtumist, tuld, rohkem südamlikkust ja tähelepanelikkust iga noore inimese suhtes — see on praegu vajalik.»¹ Üheks selliseks noorsoo mõjutamise vormiks ongi hästi organiseeritud seinalehe töö. Kuid ühtlasi tuleb rõhutada, et seinaleht on ikkagi vaid üks kasvatusvahendeist ja ta pääseb täielikult mõjule mitmete teiste kasvatustegurite koosrakendamisel. «Mingit pedagoogilist vahendit ei saa tunnistada alati absoluutselt kasulikuks, isegi mitte kõige üldisemalt tarvitavat vahendit, nagu meil harilikult on veenmine, selgitus, vestlus, ühiskondlik mõjutamine. Kõige parem vahend osutub

¹ L. F. Iljitšov, Partei ideoloogilise töö järjekordsed ülesanded, Tallinn 1963, lk. 69.

mõningatel juhtudel kindlasti kõige halvemaks... Mingit vahendit ei saa vaadelda kasulikkuse või kahjulikkuse seisukohalt, kui ta võetakse isoleeritult kogu vahendite süsteemist. Ja lõpuks, mingit vahendite süsteemi ei saa soovitada kui püsivat süsteemi».¹ Viimane seisukoht ei kõnele muidugi seinalehe väljaandmise kampaanialikkusest, vaid manitseb ettevaatusele ühtede ja samade võetega liialdamise eest. Pidevat, kannatlikku, järjekindlat tööd kroonib edu.

---

¹ A. S. Makarenko, Kommunistlikust kasvatusesest, Tallinn, 1954, lk. 240.

SISUKORD

Sissejuhatus	8
I. Töö organiseerimine	5
1. Seinalehtede arv koolis	5
2. Seinalehe nimi	6
3. Toimetuse töö organiseerimine	7
4. Õpetaja osa toimetuses	13
5. Töö planeerimine	15
6. Ilmumissagedus	19
7. Kaastöö hankimine	21
8. Materjali säilitamine	24
9. Ülevaatused ja lugejate konverentsid	26
II. Seinalehe materjalid	29
1. Teematikast	29
2. Üldisj nõudeid avaldatava materjali kohta	34
3. Materjali liigid	38
4. Võimalusi vormi mitmekesistamiseks	50
III. Seinalehe kujundamisest	57
IV. Pedagoogiline kollektiiv ja õpilaste seinaleht	68
V. Kooli seinalehe kasvatuslik väärtus	73

Маансо Вийви Адольфовна
Стенгазета в школе и коммунистическое
воспитание учащихся
На эстонском языке

Toimetaja J. SÕERD

Trükkimisele antud 1. VII 1964.
Paber 54×84, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 5.
Arvestuspoognaid 4,16. Tiraaž 700.
MB-06022. Tellimise nr. 1400.
Trükikoda «Bolševik» Viljandi,
V. Kingissepa 31

Hind 15 kop.

T r ü k i v i g u

Lehekülgedel 66 ja 67 on jooniste allkirjad ära vahetatud.

Hind 15 kop.

A-23592